

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

Prírodovedecká fakulta

Katedra humánnej geografie a demogeografie

**Historicko-geografická analýza rómskej
problematiky na Slovensku
a v regióne Spiš so zameraním na chudobu Rómov**

Bakalárska práca

Michaela BEŇADIKOVÁ

Študijný odbor 1.1.1 Učiteľstvo akademických predmetov

Vedúci bakalárskej práce: Mgr. Michaela Madzinová

BRATISLAVA 2010

Prehlásenie

Čestne prehlasujem, že som predloženú bakalársku prácu spracovala samostatne s použitím uvedenej literatúry a ďalších informačných zdrojov.

V Bratislave, 23.5.2010

Pod'akovanie

Moje pod'akovanie patrí všetkým, ktorí mi akýmkoľvek spôsobom pomohli pri spracovaní tejto práce. V prvom rade by som sa chcela pod'akovať vedúcej práce, Mrg. Michaele Madzinovej, za celkové vedenie a ostatným pracovníkom Katedry humánnej geografie a demogeografie za cenné pripomienky pri záverečnom spracovaní práce.

Osobitné pod'akovanie patrí mojim rodičom a priateľom, bez ich podpory a pomoci by som to určite nezvládla.

ABSTRAKT

Michaela Beňadiková: Historicko-geografická analýza rómskej problematiky na Slovensku a v regióne Spiš so zameraním na chudobu Rómov

Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Katedra humánnej geografie a demogeografie

Bakalárska práca, 46 strán, 3 tabuľkové prílohy, 2010

Táto práca udáva pohľad na pôvod rómskeho etnika a poskytuje stručný prehľad rómskej histórie v jednotlivých fázach ich migrácie. Na základe histórie sme boli schopní analyzovať samotné rozmiestnenie rómskych skupín jednak na Slovensku, jednak v regióne Spiš. Historický kontext nám dopomohol určiť tiež samotné korene vzniku chudoby v jednotlivých rómskych skupinách.

V práci sa poukazuje aj na jednotlivé faktory, ktoré na chudobu najviac vplyvajú, upozorňujeme tu na jednotlivé príčiny vzniku chudoby v rómskych osadách a popisujeme tu niektoré stratégie, ktoré pomáhajú Rómom prežiť, bez toho aby boli odkázaní na pomoc majoritnej spoločnosti. V závere sústreďujeme pozornosť na to, ako vláda, mimovládne organizácie a rôzne komunity riešia z tohto hľadiska rómsku problematiku.

Kľúčové slová: rómska problematika, chudoba, Spiš

ABSTRACT

This work shows some views on an origins of the Roma people and also affords short summary of their history in particular phases of Roma migration. Following this history we were able to analyse the distribution of Roma groups all over the Slovakia and over the region of Spiš especially. The historical context helped us to find the roots of poverty formation among Roma groups by himself. In the work we are allocating on individual factors of poverty. We are also showing the main reasons of poverty formation inside of Roma settlements and describing some strategies which are helping the Roma people to survive independently on the social majority. At the end we are paying our attention to activities of government, non-governmental organization and varied communities, which seeks the solution in this problem.

Key words: problems of the Roma people, poverty, Spiš

Obsah

Úvod	6
1 Zhodnotenie literatúry, vymedzenie pojmov a metodika práce	7
1.1. Zhodnotenie literatúry	7
1.2. Definícia pojmov	8
1.3. Metodika práce	10
2 Vybrané humánno-geografické charakteristiky Rómskej národnostnej menšiny na Slovensku s bližším zameraním na región Spiš	12
2.1. Poloha a vymedzenie regiónu Spiš	12
2.2. Vybrané demografické charakteristiky	13
2.2.1. Vývoj počtu obyvateľov	14
2.2.2. Veková štruktúra	18
2.2.3. Národnostná a náboženská štruktúra	19
2.2.4. Štruktúra rómskeho obyvateľstva podľa vzdelania a ekonomické aktivity	21
2.3. Počet Rómskeho obyvateľstva a ich rozmiestnenie v rámci regiónu Spiš	24
3 Pôvod a migrácia rómskeho etnika v minulosti	27
3.1 Migrácia Rómov v rámci sveta	28
3.2 Migrácia Rómov v rámci SR	31
3.3 Migrácia Rómov na Spiši	33
4 Chudoba a stratégie rómskej populácie v regióne	34
4.1. Definícia chudoby a hlavné faktory, ktoré na ňu vplývajú	34
4.2. Príčiny chudoby Rómov v regióne Spiš	38
4.3. Hlavné stratégie prežitia rómskej populácie	40
5 Záver	42
Zoznam použitej literatúry	44
Prílohy	45

Úvod

V dnešnej dobe je všade a všetkými rozoberaná téma rómskej problematiky, pretože predstavuje jeden z najkomplikovanejších problémov Slovenska. No v súčasnosti sa najviac hovorí o rómskej chudobe a ich spôsobe života, ktorý sa dostal do rozporu s celkovým vývojom spoločnosti na Slovensku. Kritizujú sa dôsledky, ale neuvažuje sa o príčinách a dôsledkoch chudoby rómskych komunít. Málokto však vie o príčinách vzniku a o podstate ich biedy, a taktiež málokto im chce naozaj pomôcť a dať príležitosť zlepšiť ich či už aktuálnu, alebo dlhodobú situáciu.

V Slovenskej republike tvoria Rómovia zvláštnu etnickú skupinu, ktorá sa odlišuje od ostatného obyvateľstva svojim pôvodom, kultúrou, historickým vývojom a samotným postavením v rámci spoločnosti. A keďže si väčšina z nich zachovala špecifické formy a nezdravé prvky spôsobu života, kultúry a myslenia, u majority obyvateľstva prevláda názor, že značná časť Rómov sa nechce resp. nevie adaptovať na spoločenské normy.

Rómska komunita podľa viacerých odborných a vedeckých definícií tvorí etnické spoločenstvo, ktoré predstavuje osobitosť v sociálnom a demografickom správaní. Prevládajúca neschopnosť racionálneho hospodárenia s finančnými prostriedkami a rozšírený alkoholizmus, v prevažnej časti najzaostalejšieho rómskeho obyvateľstva žijúceho často v sociálne a morálne zdevastovanom prostredí na hranici ľudskej dôstojnosti, vytvára z tých ľudí skupinu vyžadujúcu osobitnú pozornosť štátu pri aplikácii svojich nástrojov sociálnej politiky. Gabal (1999) vo svojej knihe vykreslil situáciu takto: „V každej spoločnosti, bez ohľadu na jej homogénnosť, resp. heterogénnosť, existujú menšinové skupiny, ktoré si vyžadujú osobitnú pozornosť a zaobchádzanie, nakoľko ich sociálne a kultúrne charakteristiky, fyzický vzhľad, či iný štýl života ich odlišujú od dominantnej skupiny a spôsobujú im nerovnocenné postavenie. U menších však nerovnoprávne postavenie nespôsobuje samotná početná nevýhoda, menšiny môžu mať aj početnú prevahu, no napriek tomu nemajú prislúchajúcu moc a postavenie, nemajú adekvátny prístup k moci a zdrojom, majú menej práv, privilégií, či možností. Sú to však práve národnostné menšiny, ktoré si v rámci moderného európskeho štátu vyžadujú osobitnú pozornosť z politického hľadiska, keďže ich vzťah k štátu, v ktorom žijú, je osobitý.“

V tejto práci sa pokúsime poukázať na príčiny vzniku chudoby v rómskych komunitách v minulosti a odôvodniť jej súčasné pretrvávanie na základe skúmania historického kontextu a jednotlivých faktorov, ktoré na chudobu vplyvajú.

1 Zhodnotenie literatúry, vymedzenie pojmov a metodika práce

1.1 Zhodnotenie literatúry

Pri písaní tejto práce sme vychádzali z viacerých zdrojov. Odbornú literatúru k danej problematike sme získali z Univerzitnej knižnice a z Geografickej knižnice na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského. Výrazným spôsobom nám pomohla predovšetkým literatúra poskytnutá od našej vedúcej konzultantky, ktorá nám pomohla zostaviť aj celkovú štruktúru bakalárskej práce.

V prvej kapitole sme pri definovaní jednotlivých pojmov vychádzali predovšetkým z kníh M. Ivanovej – Šalingovej a Z. Maníkovej, J. Průchu, V. Roubíčka, J. Nováčka a I. Gabala, ktoré nám pomohli lepšie vysvetliť v práci použité pojmy.

Pri písaní kapitoly o vybraných humánno-geografických charakteristikách Rómskej národnostnej menšiny na Slovensku s bližším zameraním na región Spiš sme najviac čerpali od autorov Borisa Vaňa, ktorý sa zaoberá demografickou charakteristikou rómskej populácie na Slovensku; Viery Vlčkovej, ktorá sa vo svojich publikáciách zaoberá súčasným stavom vzdelania Rómov v jednotlivých regiónoch Slovenska a poukazuje na problémy, s ktorými sa najčastejšie stretávame v oblasti vzdelávania pri tejto národnosti. Ďalším veľkým prínosom boli pre nás zdrojové informácie od veľkej skupiny zahraničných, ale aj slovenských autorov: V. Roubíčka, M. Vašečka, J.P. Liégeois, A.B. Manna, P. Korca a G. Kozmovej a i., ktorí sa vo svojich publikáciách aspoň čiastočne venovali humánno-geografickým charakteristikám.

Pri písaní o rozmiestnení rómskej národnosti v regióne Spiš sme sa opierali predovšetkým o publikáciu T. Repčiaka, ktorý opisuje jednotlivé obce okresu Spišská Nová Ves z hľadiska infraštruktúry, zamestnania, samosprávy a štruktúry obyvateľstva so zameraním na rómsku národnosť. Prínosom nám bol aj G. Zubrický, ktorý sa zase vo svojom príspevku venuje segregácii rómskeho obyvateľstva vo vidieckych obciach Slovenska; a analýza od neznáameho autora *Vybrané štúdie z oblasti života národnostných menšín*, v ktorej je zmapované rozmiestnenie, vývoj a súčasný stav rómskeho osídlenia.

Samozrejme, že sme čerpali aj z internetových zdrojov, ktoré ponúkali pre spracovanie tejto práce aktuálne informácie. Najviac sme pracovali s internetovým portálom www.statistics.sk, portálom úradu splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity (www.romovia.vlada.gov.sk), portálom rómskej tlačovej agentúry (RTA) a portálom rómskych nezávislých kultúrno-spoločenských novín (Romano nevo řil)

Pri písaní kapitoly o pôvode a migrácií rómskeho etnika v minulosti sme vychádzali predovšetkým z kníh od Vojtecha Korima, Zdeňky Jamnickej-Šmerglovej, J.P. Liégeoisa, C. Nečasa a E. Horvathovej, ktorí sa venujú pôvodu a histórii rómskeho etnika. Rómskymi dejinami a ich vývojom sa zaoberali aj autori Arne B. Mann a Anna Jurová, ktorých knihy nám poskytli hlavne historický kontext po roku 1945. Čerpali sme aj z publikácie Romana Džambazoviča z Katedry sociológie FF UK v Bratislava, ktorý sa venuje rómskej problematike už veľmi dlho a v jeho publikáciách rozoberá viaceré aspekty rómskeho života.

V poslednej kapitole chudoba a stratégie rómskej populácie v regióne sme použili údaje predovšetkým z publikácií I. Radičovej, v ktorých popisuje sociálno-ekonomickú situáciu Rómov, pričom sa zameriava na chudobu v rómskych osadách skúmajúc ich ekonomické aktivity a stratégie prežitia. R. Filčák popisuje zase chudobu a životné prostredie v prípade marginalizovaných rómskych osád a D. Gerbery, I. Lesay, D. Škobla vo svojej knihe rozoberajú a približujú problematiku chudoby a verejných politík v sociálnej oblasti na Slovensku.

1.2 Definícia pojmov

V tejto časti bakalárskej práci sa budeme zaoberať charakteristikou a definovaním základných termínov a terminologických spojení, ktoré priamo alebo nepriamo súvisia s výberom našej témy. Ide predovšetkým o presné vymedzenie pojmov, ktoré sa v predloženej práci vyskytnú, definované z viacerých zdrojov.

Etnikum- V slovníku cudzích slov sa slovo etnikum uvádza ako grécke slovo – národnosť, národ, národné spoločenstvo, kmeň. Výraz etnikum pochádza z antickej gréčtiny, v ktorej *ethnos* znamená kmeň, rasa, národ, čo dokazuje, že teórie o etnickej diferenciacii ľudstva majú veľmi staré korene. (Ivanová – Šalingová, Maníková, 1983)

Etnická skupina- Za synonymum „pojmu etnická skupina sa považuje skupina ľudí, ktorí majú spoločný rasový pôvod, obvykle spoločný jazyk a zdieľajú spoločnú kultúru.“ (J. Prucha, 2001)

Ľuďom sa často zamieňa pojem etnikum za pojem národ pri zaradení rómskeho obyvateľstva v rámci sociálnej skupiny.

Nováček (1970) v sociologickom slovníku píše: „cigáni dodnes tvoria zvláštnu spoločenskú skupinu, odlišnú etnicky, odlišnú i priebehom triednych a sociálnych

procesov, ktorá v dôsledku svojráznej izolácie od ostatných spoločností i vplyvom po stáročia trvajúceho prenasledovania Cigánov zaostala v spoločenskom vývoji .

Národnosť- je vlastne etnos, vyrastajúci na báze etnicky príbuzných kmeňov. „Je obvykle chápaná ako príslušnosť k určitému národu alebo etniku. Národ v zmysle etnickom je súbor osôb obvykle so spoločným jazykom, históriou, tradíciami, zvykmi a spoločným územím.“ (Roubíček, 1997)

Národnostná menšina- skupina obyvateľstva, ktorá ako celok neprijíma za svoju národnú identitu štátu, v ktorom žije (Gabal, 1999).

V našej práci často krát používam rôzne označenia rómskej národnosti napr. Rómovia, Cigáni, rómska národnostná menšina, rómske obyvateľstvo, rómska populácia, rómske etnikum a podobne, pritom všetky tieto označenia poukazujú na jednu sociálnu skupinu v rámci spoločnosti. Chceli by sme poukázať na rozdiel medzi pojmami Róm a Cigán, s ktorými sme sa stretli v jednotlivých literatúrach. V dnešnej dobe sa používajú oba pojmy v neformálnej komunikácii, osobne v nich nevidíme rozdiel.

Róm- v súčasnosti príslušník rómskej národnosti. Oficiálne označenie príslušníkov rómskeho etnika na Slovensku od roku 1991.

Cigán- v Slovníku spisovného jazyka českého (1989) je tento pojem synonymom slov tulák, dobrodruh, podvodník, zlodej, klamár a podobne. V minulosti používaný pre označenie rómskeho etnika majoritnou spoločnosťou.

Rómska problematika- súbor problémov, ktoré súvisia s rómskou národnostnou menšinou

Migrácia- forma priestorového pohybu obyvateľstva medzi dvoma územnými jednotkami (Štatistický úrad SR)

Minorita- „menšina“, resp. skupina ľudí, ktorá sa odlišuje od ostatnej spoločnosti určitými kultúrnymi a ekonomickými znakmi, životným štýlom, názormi, správaním sa, ale aj fyzickými znakmi. V tejto práci pojem označuje príslušníkov rómskej národnosti.

Majorita- „väčšina“, resp. skupina ľudí, ktorá vládne spoločnosti na určitom území. Význam slova predstavuje v tejto práci obyvateľov Slovenskej republiky bez rómskej národnosti.

Spiš- územie okresov Spišská Nová Ves, Poprad, Kežmarok, Stará Ľubovňa, Levoča, ale aj Gelnica. V minulosti bolo toto územie totožné s územím Spišskej župy. V tejto práci sa pojem stotožňuje len s hranicami okresu Spišská Nová Ves.

1.3 Metodika práce

Písaniu tejto práce predchádzalo zozbieranie a vytriedenie literatúry venujúcej sa danej téme a konzultácie s vedúcou bakalárskej práce ohľadom jej štruktúry.

V prvej kapitole sa venujeme práve zhodnoteniu literatúry, ktorú sme získali z viacerých zdrojov, a na základe ktorej sme písali túto prácu. Kapitola obsahuje aj definície niektorých pojmov, ktoré sa v tejto práci neraz vyskytnú a samotný postup písania práce.

Druhá kapitola nesie názov vybrané humánno-geografické charakteristiky Rómskej národnostnej menšiny na Slovensku s bližším zameraním na región Spiš. Pri písaní tejto kapitoly sme sa opierali predovšetkým o analytickú publikáciu *Demografická charakteristika rómskej populácie v SR* od Borisa Vaňa (2001), kde sme využili informácie z niektorých charakteristík reprodukčného správania rómskej populácie na Slovensku, ale aj odhad počtu obyvateľov rómskeho etnika žijúceho na Slovensku v roku 2000. Z publikácie Viery Vlčkovej (2007) *Vzdelávanie Rómov v regiónoch SR*, v ktorej sa venovala súčasnému stavu vzdelania Rómov v regiónoch Slovenska sme využili zastúpenie Rómov v daných vzdelanostných úrovniach. V jednotlivých podkapitolách pri písaní humánno-geografických charakteristík sme boli nútení zostavovať si aj vlastné tabuľky a grafy, z ktorých sme neskôr vychádzali. Ostatné tabuľky sme prevzali už zo spomínaných publikácií B. Vaňa a V. Vlčkovej. Pre spracovanie aktuálneho stavu bolo pre nás nevyhnuté čerpať aj z internetových zdrojov. Najväčší prínos pre zostavenie tabuliek a grafov pre túto prácu predstavoval internetový portál www.statistics.sk, kde sme našli potrebné dostupné dáta. Obrázkové podklady pre túto kapitolu sme využili predovšetkým z národnej správy o ľudskom rozvoji SR 2001-2002 a internetového portálu www.hnonline.sk, odkiaľ bola prevzatá aj polohová mapa, ktorú sme si upravili podľa seba.

Pri analyzovaní rozmiestnenia rómskej národnostnej menšiny sme vychádzali z publikácie *Vybrané štúdie z oblasti života národnostných menšín*, v ktorej je zmapované rozmiestnenie, vývoj a súčasný stav rómskeho osídlenia; a z publikácie rómskej tlačovej agentúry *Rómska problematika v číslach - Základná štatistika okresu Spišská Nová Ves* od Tomáša Repčiaka., ktorý vo svojom príspevku opisuje jednotlivé obce okresu Spišská Nová Ves z hľadiska infraštruktúry, zamestnania, samosprávy a štruktúry obyvateľstva so zameraním na rómsku národnosť. Pri zhrnutí rozmiestnenia nám pomohla aj publikácia od G. Zubrického (1996) *Segregácia rómskeho obyvateľstva vo vidieckych obciach Slovenska*.

V kapitole o pôvode a migrácií rómskeho etnika v minulosti sme vychádzali predovšetkým z kníh *Dejiny Rómov* od Vojtecha Korima (2006), *Dějiny našich cikánů* od Zdeňky Jamnickej-Šmerglovej (1955), *Rómovia, Cigáni, kočovníci* od J.P. Liégeoisa (1995). Bohaté informácie ohľadom rómskych dejín a ich vývoja nám boli poskytnuté aj z kníh *Vybrané kapitoly z dejín Rómov* od Arneho B.Manna (1995) a *Vývoj rómskej problematiky na Slovensku po roku 1945* od Anny Jurovej (1993). Opierali sme sa aj o publikácie Romana Džambazoviča (2001) z Katedry sociológie FF UK v Bratislava *Rómovia v Uhorsku koncom 19. storočia*.

Posledná kapitola chudoba a stratégie rómskej populácie v regióne sa venuje definovaniu chudoby, jednotlivými príčinami vzniku chudoby u rómskej národnosti a stratégiami jej prežitia. Vychádzali sme z publikácií Ivety Radičovej (2001, 2002) *Hic Sunt Romales* a *Chudoba Rómov a sociálna starostlivosť o nich v Slovenskej republike*, v ktorých popisuje sociálno-ekonomickú situáciu Rómov, pričom sa zameriava na chudobu v rómskych osadách skúmajúc ich ekonomické aktivity a stratégie prežitia. Značný prínos nám prinieslo aj prečítanie knihy od Daniela Gerberyho, Ivana Lesaya, Daniela Škobla *Knih o chudobe*, v ktorej sú rozpracované viaceré aspekty chudoby na Slovensku z hľadiska zamestnania, bývania, životného štýlu, atď. Pre priblíženie tejto závažnej témy boli využité aj internetové publikácie R. Filčáka (2004) *Chudoba a životné prostredie - prípad marginalizovaných rómskych osád* a V. Vlčkovej (2007) *Vzdelávanie Rómov v regiónoch SR*, ktorá opisuje vplyv vzdelania na chudobu rómskej menšiny.

2. Vybrané humánno-geografické charakteristiky rómskej národnostnej menšiny na Slovensku s bližším zameraním na región Spiš

2.1 Poloha a vymedzenie regiónu Spiš

Územie okresu Spišská Nová Ves s rozlohou 587,41 km² sa nachádza vo východnej časti Slovenska. Okres je pretiahnutý v západno-východnom smere, pričom jeho centrum, Spišská Nová Ves, sa nachádza približne v prostriedku.

Obrázok 1: Polohová mapa okresu Spišská Nová Ves

Prevzaté a upravené z www.hnonline.sk (cit. 12.05.2010)

Podľa geomorfologického členenia Slovenska patrí územie do dvoch hlavných oblastí -severná časť regiónu patrí do Fatransko-tatranskej oblasti vnútorných Západných Karpát a južná časť regiónu do oblasti Slovenského Rudohoria. Prevažná časť obcí tohto okresu leží v Hornádskej kotline, kde sú vhodnejšie podmienky pre osídlenie, keďže kotlina vytvára pahorkatinový reliéf, ktorý je úplne odlesnený, ako v ostatnej časti okresu, kde prevláda horský reliéf s bohatým zalesnením. Oblasť Volovských vrchov a Braniska sú osídlené len z malej časti. Tieto oblasti osídľuje len asi 14% obyvateľstva, čo pri počte

96 788 obyvateľov¹ predstavuje vážne nepatrné množstvo. Môžem teda skonštatovať, že v okrese prevláda nerovnomerné osídlenie.

Administratívne je územie začlenené do Košického kraja, v rámci ktorého leží na jeho severozápadnom okraji. Susedí s piatimi okresmi (okres Prešov, Levoča, Poprad, Rožňava, Gelnica), pričom okres Prešov, Levoča a Poprad patria Prešovskému kraju.

V okrese je 36 obcí, avšak štatút mesta majú len 3 obce: Spišská Nová Ves (38148 obyvateľov), Krompachy (8929 obyvateľov) a Spišské Vlachy (3649).

Z hľadiska dopravnej polohy možno konštatovať, že okres Spišská Nová Ves má pomerne dobré dopravné spojenie na hlavné administratívne, hospodárske a iné centrá, pretože centrom okresu prechádza magistrálna železnica Bratislava- Košice. Centrum okresu je aj vďaka nej vzdialené od krajského mesta Košice len necelú hodinu cesty, t.j. 75 km², od najbližšieho dopravného uzla (Popradu), v ktorom sa nachádza aj letisko, je vzdialené po železnici len 26 km, cca 20 minút cesty a od hlavného mesta SR Bratislavy 370 km. V budúcnosti by mala byť poloha ešte výhodnejšia, keďže v blízkosti bude prechádzať aj hlavný cestný ťah diaľnice D1 smerujúci z Bratislavy do Košíc.

2.2 Vybrané demografické charakteristiky

V súčasnosti, podľa odhadov žije na Slovensku vyše 380 000 občanov rómskej národnosti, z tohto počtu sa v roku 2008 nachádzalo v okrese Spišská Nová Ves 6 664 obyvateľov rómskej menšiny³. Vychádzajúc z posledného sčítania obyvateľstva možno tvrdiť, že Rómovia tvoria druhú najpočetnejšiu národnostnú menšinu v Slovenskej republike. Oficiálne sa podľa sčítania ľudu z roku 2001 prihlásilo k rómskej národnostnej menšine 89 920, čo predstavuje cca (1,7 %) z celkovej populácie na Slovensku, pričom v roku 1991 ich bolo len 75 355. Štatistické odhady ich počtu, v porovnaní so zanedbateľným 1,7% , sú oveľa vyššie. V okrese Spišská Nová Ves bolo percentuálne zastúpenie Rómov v roku 2001 o niečo vyššie, z celkového počtu 95 517 obyvateľov okresu pripadalo na rómske obyvateľstvo 5198 (5,44%). V porovnaní s rokom 1991, kedy percento ich zastúpenia presahovalo 7,5%, sa ich počet štatisticky⁴ zredukoval.

¹ Údaj k 31. 12. 2008

² Do úvahy sa berie cesta rýchlikom z internetového portálu www.cp.sk

³ Podľa tabuľky vývoja počtu obyvateľov rómskej a slovenskej národnosti na Slovensku a v okrese Spišská Nová Ves za roky 2001-2008

⁴ Štatisticky preto, lebo redukciu vidieť len v štatistických súboroch, realita je však iná, niektoré informácie sú skreslené, nepresné a odhadované

Odborníci upozorňujú najmä na neochotu Rómov prihlásiť sa k svojej národnosti, z dôvodu obáv diskriminácie a rôznych postihov, ale taktiež poukazujú na problém rozlíšenia pojmov štátna príslušnosť a národnosť u väčšiny tohto etnika.

Podľa úradu splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity bolo k 31.12.2000 v Slovenskej republike zaevidovaných 620 rómskych osád, pričom rátajú aj s tým, že v katastrálnom území niektorých obcí sa nachádza aj ich početnejšie množstvo. Na internetovom portáli tohto úradu sa píše: „Podľa sčítania obyvateľov, domov a bytov najväčšia koncentrácia občanov SR hlásiacich sa k rómskej národnosti, t.j. v Prešovskom kraji, kde sa z celkového počtu 789 968 obyvateľov hlási k rómskej národnosti 31 653 obyvateľov. V Prešovskom kraji je evidovaných 250 rómskych osád.“⁵ V skúmanom okrese Spišská Nová Ves sa v súčasnosti nachádza 56 osád, z ktorých je väčšina na okraji alebo mimo obce. Najviac rómskych obydľí v rámci okresu je zoskupených v obciach Bystrany (774), Markušovce (506), Krompachy (476), Smižany (353) a Rudňany (338).

2.2.1. Vývoj počtu obyvateľov

V minulosti sa už v Uhorsku nepriamo zisťovali informácie o národnostnej štruktúre obyvateľstva pomocou jazyka, ktorým rozprávali. V Československu boli prvé sčítania v roku 1921 a 1930. V prvom sčítaní bola prihlásená k rómskemu obyvateľstvu⁶ len nepatrná časť obyvateľov Slovenska, cca 8 tisíc osôb. Pri druhom sčítaní sa ich počet zvýšil až na zhruba 31 tisíc, avšak tieto údaje nie sú ani zďaleka presné, pretože sčítaniu obyvateľstva podliehala iba časť rómskej menšiny, keďže štatistické čísla nezahŕňali menšinové etnicity, ale sústredili sa na problematické sociálne skupiny, ktoré by sa mali integrovať. Ďalšie sčítania priniesli ešte nepresnejšie štatistické údaje, pretože v 1950 a 1961 sa obyvateľstvo prihlasovalo k národnosti, s ktorou sa cíti vnútorne späté. A sčítania rokov 1970, 1980 a 1991 boli ešte voľnejšie, občan mal právo sa rozhodnúť sám ku ktorej národnosti sa prihlási.

Od roku 1991 majú občania Slovenskej republiky možnosť prihlásiť sa k rómskej národnosti. V roku 1991 využilo túto možnosť 75 355 obyvateľov Slovenka. Zavedenie rómskej národnosti umožnilo od tohto roku štatistickému úradu sledovať aj pohyb tohto etnika a každoročne vyhodnocovať bilanciu ich pohybu.

⁵ Informácia je čerpaná z oficiálnej stránky Úradu splnomocnenca Slovenskej republiky pre rómske komunity, www.romovia.vlada.gov.sk, dňa 20.4.2010

⁶ V tej dobe nešlo o oficiálne zaradenie, pretože rómska národnosť ešte nevystupovala ako oficiálna národnosť schválená legislatívou. K tomuto kroku došlo až v roku 1991.

Vychádzajúc z tabuľky bilancie pohybu obyvateľstva SR rómskej národnosti, ktorú v svojej práci zostavil Boris Vaňo (2001), môžeme zhodnotiť celkový vývoj rómskeho etnika.

<i>Rok</i>	<i>stav k I.I.</i>	<i>živonarodení</i>	<i>zomrelí</i>	<i>prirodzený prírastok</i>	<i>prist'ahovaní</i>	<i>vyst'ahovaní</i>	<i>prírastok st'ahovaním</i>	<i>celkový prírastok</i>	<i>stav k 31.12.</i>
1991	75355	3542	155	3387	398	136	262	3649	79004
1992	79004	2108	178	1930	42	27	15	1945	80949
1993	80949	1731	99	1632	13	3	10	1642	82591
1994	82591	1466	81	1385	12	0	12	1397	83988
1995	83988	1156	74	1082	3	0	3	1085	85073
1996	85073	1358	59	1299	11	0	11	1310	86383
1997	86383	1453	74	1379	17	0	17	1396	87779
1998	87779	1749	96	1653	3	1	2	1655	89434
1999	89434	1910	59	1851	0	1	-1	1850	91284

Zdroj: Bilancia pohybu obyvateľstva SR rómskej národnosti

Autor: B. Vaňo

Tabuľka 1: Bilancia pohybu obyvateľstva SR rómskej národnosti

Prevzaté z publikácie: B. Vaňo (2001)

Z tabuľky 1 je vidieť, že od roku 1991 sa ich počet každoročne zvyšuje. Pre demografický vývoj rómskeho obyvateľstva v rámci Slovenska je teda charakteristický zvyšujúci sa celkový prírastok populácie. Bezpochyby môžeme toto tvrdenie aplikovať aj na okres Spišská Nová Ves.⁷

Prognózy viacerých štatistikov hovoria, že počet obyvateľov rómskej národnosti bude za nasledujúce roky ďalej stúpať.

Podľa B. Vaňo (2001) sa za posledných 20 rokov pri spracovaní vývoja rómskej populácie vychádzalo predovšetkým z týchto predpokladov:

- Reprodukčné správanie rómskej populácie sa pomaly, ale predsa, približuje reprodukčnému správaniu ostatnej populácie.
- Zlepšovanie úmrtnostných pomerov prebieha približne rovnakým tempom ako u ostatnej populácie. To znamená, že sa zhruba zachováva rozdiel v nádeji na dožitie pri narodení.
- Napriek poklesu zostáva rómska plodnosť na podstatne vyššej úrovni ako plodnosť nerómskej populácie (zhruba dvojnásobné hodnoty úhrnnej plodnosti).
- Zahraničná migrácia Rómov je nevýznamná, preto sa s ňou v prognóze neuvažuje

⁷ Vychádzajúc z tabuľky vývoja počtu obyvateľov rómskej a slovenskej národnosti na Slovensku a v okrese Spišská Nová Ves za roky 2001-2008

Podľa tohto autora rómska populácia patrí z demografického hľadiska k rozvojovým populáciám. Dlhodobo podstatne vyšší prirodzeným prírastok oproti ostatným obyvateľom Slovenskej republiky ma za následok odlišné reprodukčné správanie Rómov, pre ktoré je príznačná vyššia pôrodnosť a vyššia úmrtnosť ako pre majoritnú spoločnosť. Autor sa zmieňuje, že pri zohľadnení zákonitosti demografického vývoja, nie je táto situácia ničím výnimočná, podľa neho je takýto vývoj u rozvojových populácií bežný, keďže ním prešla aj slovenská populácia. B. Vaňo (2001) sa prikláňa k tvrdeniu, že prírastok rómskeho obyvateľstva na Slovensku sa bude v budúcnosti znižovať.

Vo svojej práci píše: „Zmena reprodukčného správania u rozvojových populácií je spojená so zmenou životných podmienok, rastom životnej úrovne a zvyšovaním úrovne vzdelanosti. Rómska populácia určite nebude v tomto smere výnimkou. Tieto zmeny však prebiehajú v dôsledku izolácie rómskej populácie relatívne pomaly. Rozhodujúcim faktorom pre zblížovanie demografických charakteristík rómskeho a nerómskeho obyvateľstva bude preto napredovanie integrácie Rómov do spoločnosti.“ (B. Vaňo, 2001) „je pravdepodobné, že prírastok rómskeho obyvateľstva na Slovensku sa bude naďalej znižovať, aj keď pomalšie ako u ostatného obyvateľstva.“ (B. Vaňo, 2001)

Informácie o vývoji rómskeho obyvateľstva v jeho tabuľke siahajú len po rok 1999, pre potvrdenie alebo vyvrátenie jeho prognózy o postupnom znižovaní počtu obyvateľov rómskej populácie, sme mali za potrebu zostaviť novú tabuľku, ktorú sme rozšírili o roky 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007 a 2008, pričom sme vychádzali zo zdrojových údajov Štatistického úradu Slovenskej republiky.

Rok	Počet obyvateľov rómskej národnosti na Slovensku	Počet obyvateľov slovenskej národnosti na Slovensku	Počet obyvateľov rómskej národnosti v okrese SNV	Počet obyvateľov slovenskej národnosti v okrese SNV
2001	90 944	4 613 747	5 198	85 580
2002	92 681	4 612 726	5 360	85 884
2003	94 444	4 612 292	5 544	86 074
2004	96 257	4 613 762	5 763	86 349
2005	98 170	4 614 001	5 990	86 453
2006	100 069	4 613 736	6 215	86 521
2007	101 960	4 613 875	6 446	86 693
2008	104 034	4 616 970	6 665	86 895

Zdroj: ŠÚ SR

Autor: Michaela Beňadiková

Tabuľka 2: Vývoj počtu obyvateľov rómskej a slovenskej národnosti na Slovensku a v okrese Spišská Nová Ves za roky 2001-2008

V tabuľke 2 sme porovnali počet obyvateľov rómskej národnosti a počet obyvateľov slovenskej národnosti na Slovensku, pri tomto porovnaní bol samostatne vytýčený okres Spišská Nová ves.

Na základe informácií získaných po zostavení tabuľky, môžeme usúdiť, že prognóza Borisa Vaňa nebola za predošlých 11 rokov potvrdená ani na Slovensku ani v regióne Spiš, aj keď nám chýbajú dáta za roky 2009 a 2010⁸, môžeme tvrdiť, že počet obyvateľov rómskej národnosti sa naďalej zvyšuje, o čom hovoria aj grafické znázornenia vývoja počtu obyvateľov rómskej národnostnej menšiny v grafoch 1 a 2.

Nedá sa vylúčiť, že sa táto situácia nezmení v ďalších desaťročiach. V prípade, že bude štát aj naďalej podnikat' voči zvyšovaniu počtu Rómov viaceré opatrenia, je viac ako pravdepodobné, že dôjde vo vývoji ich počtu, buď k stagnácii, alebo k samotnému poklesu.

Zdroj: Tabuľka 2

Graf 1: Vývoj počtu obyvateľov rómskej národnosti na Slovensku

Zdroj: Tabuľka 2

Graf 2: Vývoj počtu obyvateľov rómskej národnosti v okrese Spišská Nová Ves

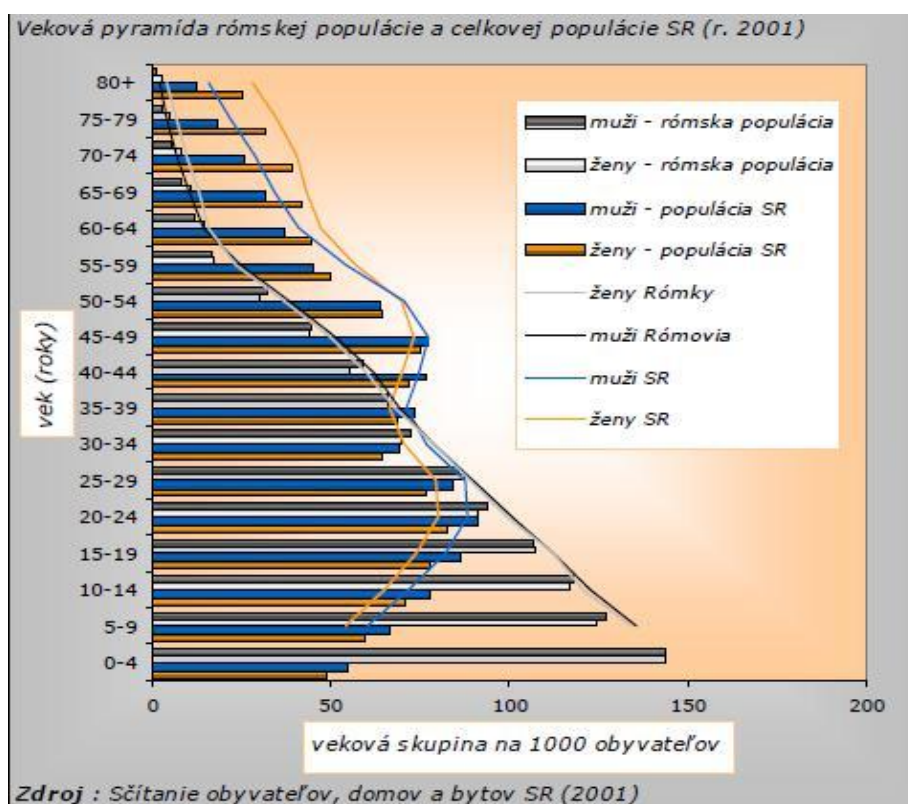
⁸ Štatisticky boli zatiaľ zaznamenané údaje len k 31.12. 2008

2.2.2. Veková štruktúra

Veková štruktúra patrí k základným demografickým charakteristikám obyvateľstva, pričom ide najmä o prepojenosť s jednotlivými zložkami demografickej dynamiky, ktoré sa navzájom ovplyvňujú (pôrodnosť, úmrtnosť a migrácia obyvateľstva). Významnejší je však na formovanie vekovej štruktúry populácie vplyv prirodzeného pohybu ako migrácie.

Vekové zloženie rómskej národnosti na Slovensku je výrazne odlišné od vekového zloženia ostatného obyvateľstva Slovenska. Rómska populácia sa vyznačuje progresívnym typom vekovej štruktúry na úrovni etník tretieho sveta s vysokým zastúpením detskej zložky a veľmi nízkym zastúpením starých ľudí. Široká základňa pyramídy rómskej populácie sa s pribúdajúcim vekom rýchlo zužuje v dôsledku vysokej úmrtnosti Rómov v pomerne mladom veku.

Z grafu 3, na ktorom je znázornená veková pyramída rómskej populácie a populácie SR jasne vidieť, že na jednej strane počet detí do 14 rokov bol u Rómov v porovnaní s populáciou Slovenskej Republiky značne vyšší a na druhej strane obyvatelia starší ako 60 rokov tvorili v r. 2001 z celej populácie Slovenska pomerne malé percento.

Graf 3: Veková pyramída rómskej populácie a celkovej populácie SR
Prevzaté z národnej správy o ľudskom rozvoji SR (2001-2002)

Početná detská zložka ovplyvňuje aj štruktúru rómskej populácie podľa rodinného stavu. Zapríčiňuje väčší podiel slobodného rómskeho obyvateľstva v porovnaní s ostatnou populáciou v rámci Slovenska.

V národnej správe o ľudskom rozvoji SR za roky 2001-2002, z ktorej sme využili aj obrázkový podklad, sa píše: „Podiel detí do veku 14 rokov tvorí u Rómov v SR 38,7%, kým u celkovej populácii iba 18,9%. Naopak, podiel obyvateľov starších ako 60 rokov predstavoval v r. 2001 iba 3,6% z celej rómskej populácie, zatiaľ čo celoslovenský priemer bol 15,5%. Počet detí na jednu rómsku ženu je 4,2, čo je viac ako trojnásobok pôrodnosti celej ženskej populácie SR (1,2 na jednu matku v r.2001).“

„Výrazne vyšší podiel rómskeho obyvateľstva je evidovaný vo vekových skupinách mužov do 39 rokov a žien do 34 rokov. Podiel Rómov v predproduktívnom veku prevyšuje rovnaké hodnoty celoslovenskej populácie o viac než 15% u mužov a 17% u žien.“(P. Podolák, 1998)

Od 35 roku šírka vekovej pyramídy celkovej populácie Slovenskej republiky začína prevyšovať rómsku vekovú pyramídu. Rómovia majú v porovnaní s ostatným obyvateľstvom relatívne nízku dĺžku života, preto vrchol rómskej pyramídy končí približne pri veku 75 rokov.

Na rozdiel od ostatnej populácie Slovenska, v ktorej prevažujú ženy, v rómskej populácii prevažujú až do 54 roku muži, znamená to, že index maskulinity je v porovnaní so Slovenskou populáciou v týchto vekových kategóriách vyšší ako 1.

Teraz môžeme súhlasiť s B. Vaňom, že reprodukčné správanie rómskej populácie je v tomto porovnateľné s údajmi z rozvojových krajín. Je zrejmé, že demografická štruktúra a správanie sa Rómov zodpovedá sociálnym, kultúrnym, ale aj ekonomickým podmienkam. Značne naň môže vplývať aj sídelná štruktúra rómskej skupiny obyvateľstva.

2.2.3. Národnostná a náboženská štruktúra

Ako sme už spomínali pri sčítaniach obyvateľov, po vojne sa mohli občania prihlásiť len k vybraným národnostiam. Pojem rómska národnosť sa medzi vybranými národnosťami ešte nevyskytovala, preto sa museli Rómovia prihlásiť k inej národnosti. Je zrejmé, že sa hlásili k národnosti, ktorá prevládala na danom území. Až roku 1991 prijala vláda Slovenskej republiky dokument,⁹ v ktorom sa rómska národnosť zrovnoprávňuje s

⁹ Jedná sa o dokument „Zásady prístupu k Rómom“ ktorý prijala vláda SR 9. apríla 1991

ostatnými národnosťami na Slovensku a je im prisľúbená finančná a materiálna pomoc na rozvoj ich vzdelania a kultúry.

B. Vaňo (2001) vo svojej publikácii analyzoval národnostnú štruktúru jednotlivého zastúpenia rómskej populácie pred rokom 1991 takto: „V roku 1980 sa zhruba tri štvrtiny Rómov prihlásili k slovenskej národnosti, 20% k maďarskej a zvyšných 5% pripadlo na všetky ostatné národnosti.“ (B. Vaňo, 2001)

Za predpokladu, že ostatné obyvateľstvo Slovenska by sa hlásilo k národnosti podľa etnickej príslušnosti, vyšlo by podľa neho v roku 1991 po prepočítaní národnostné zloženie obyvateľov Slovenska takto:

- Slováci **4 359** tisíc (82,7%)
- Maďari **525** tisíc (9,9%)
- Rómovia **289** tisíc (5,5%)
- ostatné etnické skupiny **101** tisíc (1,9%)

Pri analýze náboženskej štruktúry rómskeho obyvateľstva sme zistili, že je veľmi ťažké percentuálne vyčíslit' zastúpenie Rómov v jednotlivých náboženstvách, keďže sa také štatistiky nikde neuvádzajú. V otázke náboženstva u Rómov môžeme poukázať len na fakt, že v bývalom Uhorsku sa Rómovia prispôbovali náboženským vierovyznaniam svojho okolia, keďže z ich tradičnej viery si nezachovali skoro žiadne náboženské prejavy¹⁰. Prispôbenie nevychádzalo z ich vlastného presvedčenia, ale skôr z vonkajšieho nátlaku okolia. V dôsledku čoho sa Rómovia stávajú voči viere pasívni, čo sa preukázalo aj v absencii na bohoslužbách.

V Uhorsku bolo najviac rozšírené rímskokatolícke vierovyznanie. U Rómov nepredstavovalo také zastúpenie ako v celkovej populácii Uhorska. Podobne to bolo aj v protestantskom vierovyznaní. Rozšírenejším vierovyznaním u Rómov v porovnaní s celkovou populáciou bolo grécko-katolícke vierovyznanie, ktoré malo u Rómov až dvojnásobné zastúpenie a tiež pravoslávne vierovyznanie, ktoré bolo zastúpené medzi kočovnými Rómami. Jeho miera zastúpenia sa pohybovala okolo dvojnásobku stúpcov v porovnaní s usadenými a čiastočne usadenými Rómami, ale viac ako trojnásobne zastúpenie predstavovalo v porovnaní s priemerom v celom Uhorsku.

¹⁰ Zo svojej pravlasti si priniesli pravdepodobne len zvyk uctievania posvätných obrazov a sôch

2.2.4. Štruktúra rómskeho obyvateľstva podľa vzdelania a ekonomickej aktivity

Vzdelávanie je podmienkou rozvoja každého spoločenstva, ale predovšetkým nevyhnutnou potrebou pri raste osobnosti každého človeka. Väčšina Rómov význam vzdelania podceňuje počas celého svojho života, nie len v rannom veku, čo vplýva negatívne na ich začlenenie do spoločnosti a profesijné uplatnenie v budúcnosti. V porovnaní s inými národnosťami na Slovensku je úroveň vzdelania Rómov abnormálne nízka, keďže väčšina z nich nemá ukončené ani základné vzdelanie. Najväznejšia situácia, ohľadom nie len vzdelania, pretrváva v izolovaných rómskych osadách.

Na úroveň dosiahnutého vzdelania v tomto prípade vplýva predovšetkým ich vlastný postoj k vzdelaniu a typ sídla, v ktorom táto spoločnosť žije.

Viera Vlčková (2007) rozpracovala vzdelávanie Rómov v jednotlivých regiónoch Slovenskej republiky a vo svojej práci píše o štruktúre vzdelania Rómskej menšiny v polovičke 20. Storočia takto: „V 50. rokoch 20. storočia bolo viac ako 70 % Rómov negramotných. V ďalších desaťročiach sa situácia zlepšila. Vzdelanosť sa zvýšila najmä u mladších generácií a žien. V r. 1970 malo základné vzdelanie ukončené už 64 % rómskych mužov a 61,5 % žien, učňovské, odborné a stredoškolské vzdelanie malo 10,2% mužov a 2,3% žien a vysokoškolské vzdelanie 26 mužov a 13 žien. Bez vzdelania bolo 25,7 % rómskych mužov 36,2 % rómskych žien”

<i>Vzdelanie</i>	<i>Rómska národnosť</i>	<i>Slovenská národnosť</i>
Základné	76,75	24,69
Učňovské	11,14	24,89
Odborné	1,19	4,96
Úplné stredné	2,05	33,44
Vysokoškolské	0,33	10,35
Bez vzdelania	3,69	0,3
Nezistení	4,84	1,36

Zdroj: Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001, ŠÚ SR

Tabuľka 3: Porovnanie vzdelanostnej štruktúry slovenskej a rómskej národnosti
Prevzaté z Vlčková (2007)

Pri porovnaní percentuálneho zastúpenia rómskej národnosti v jednotlivých kategóriách so slovenskou národnosťou vidieť značné zaostávanie rómskej menšiny. Až 76,75% má ukončené len základné vzdelanie, pričom jednou z najzákladnejších príčin nízkej vzdelanostnej úrovne, je zlyhanie žiaka už v prvých rokoch štúdia v dôsledku jazykovej bariéry a nedostatočnej pripravenosti na vyučovanie.

Podľa V. Vlčkovej (2007) sú najčastejšie dôvody nízkej úspešnosti rómskych žiakov na základných školách:

- 1) Pokles žiakov vo vyšších ročníkoch (preradenie žiakov do špeciálnych škôl alebo inak vyčlenených zo vzdelávacieho procesu)
- 2) Slabá dochádzka do školy
- 3) Vysoký podiel žiakov opakujúcich minimálne jeden ročník (62,4%)
- 4) Neumožnené vzdelávať sa vo svojom materinskom jazyku. (Napriek záväzkom vyplývajúcim z Charty regionálnych a menšinových jazykov i Ústavy SR v súvislosti so vzdelávaním v materinskom jazyku, vyučovanie rómčiny je v štádiu experimentálneho overovania.⁷ Podľa Štátnej školskej inšpekcie sa používa rómčina vo vyučovacom procese iba výnimočne (najmä tzv. rómskymi asistentmi) a rozšírenie sa predpokladá podľa ŠPÚ najskôr v roku 2007
- 5) Nadmerné zastúpenie v špeciálnych školách (Podľa údajov ÚIPŠ celkový podiel žiakov v špeciálnych školách je 4,1%, u rómskych žiakov však dosahuje až 33%.)

Veľmi málo Rómov pokračuje v štúdiu na strednej škole, pretože na stredných školách vystupuje problém zvládnutia nielen celkového štúdia, ale aj vstupných prijímacích pohovorov, keďže na základných školách prevláda nedostatočná pripravenosť, a tým aj celková neúspešnosť. V dôsledku toho je percentuálne zastúpenie rómskej menšiny na stredných školách dosť malé, nehovoriac o vysokoškolskom stupni vzdelania, ktoré podľa údajov z SODB z roku 2001 dosiahlo iba 0,33% obyvateľov rómskej menšiny.

Vzhľadom na nízku vzdelanostnú úroveň môžu Rómovia vykonávať len profesie nevyžadujúce si odborné vzdelanie alebo špeciálnu prípravu. Väčšina z nich zastáva funkciu nekvalifikovaných robotníkov vykonávajúcich pomocné stavebné a cestné práce, ale uchyteli sa aj vo funkcii podomových obchodníkov a živnostníkov na trhu v rôznych oblastiach.

V minulosti postavenie Rómov na slovenskom trhu práce ovplyvňoval najmä agrárny charakter Slovenska (hlavne severné oblasti) s prevažujúcou poľnohospodárskou výrobou. Rómovia reprezentovali v tomto období voľnú pracovnú silu, ktorá bola ochotná pracovať aj za naturálie. Už v tých časoch boli Rómovia využívaní na podradné práce, resp. práce, ktoré boli z ekonomického hľadiska pre majoritnú spoločnosť neatraktívne, tento trend pretrváva dodnes.

Za posledné roky sa pozícia Rómov na trhu práce podstatne zmenila, čo malo za následok obrovský nárast ich nezamestnanosti. V dôsledku znižovania stavov v zaniknutých alebo rekonštruovaných podnikoch, prichádzali Rómovia o prácu medzi prvými prepustenými pracovníkmi, pretože zvyčajne vykonávali málo kvalifikované alebo nekvalifikované práce.

Zistenie presného počtu nezamestnaných rómskeho etnika je veľmi problematické, keďže v súčasnosti nie sú dostupné žiadne údaje o nezamestnanosti podľa etnickej skupiny¹¹. Odhady, ktorými úrady disponujú sú získavané predovšetkým z verejných prieskumov. Jeden takýto prieskum bol uskutočnený MPSVR v roku 1997.

„Prieskum uskutočnený v roku 1997 Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny zistil, že v roku 1996 tvorili Rómovia 17 až 18 percent z celkového počtu nezamestnaných, pričom vo východných okresoch s väčšími rómskymi komunitami bol ich podiel na celkovom počte nezamestnaných až 40-42 percent. Údaje z registrov Národného úradu práce (ktorý do roku 1997 evidoval údaje o etnickej príslušnosti nezamestnaných) hovoria, že podiel Rómov na celkovom počte evidovaných nezamestnaných v Slovenskej republike sa pred rokom 1997 pohyboval medzi 15 a 20 percentami.“ (Radičová, 2002)

„Štátne inštitúcie v okrese Spišská Nová Ves neuvádzajú počet nezamestnaných Rómov, v rámci verejno-prospešných prác ich však pracuje 300 (z celkového počtu 584). V tomto okrese evidujú 33 rómskych podnikateľov a živnostníkov.“ (T. Repčiak, 2002)

V súčasnosti je u Rómov veľmi vysoká predovšetkým miera dlhodobej nezamestnanosti. Podľa ďalšieho prieskumu¹², ktorý robilo 10 regionálnych úradov verejného zdravotníctva v rokoch 2007-2008 napr. v Spišskej Novej Vsi, Banskej Bystrici, Prešove, Košiciach a v ďalších šiestich východoslovenských mestách, sa až 19% Rómov netrápi tým, že sú nezamestnaní. Ďalších 5% sa vyjadrilo, že im to je jedno, a teda pre niektoré rómske rodiny predstavujú dávky sociálnej pomoci jediný zdroj príjmu. Mnohí z nich pripustili, že by si bez týchto dávok nevedeli predstaviť svoj život, ale taktiež dodali, že ich výška nie je postačujúca na zabezpečenie základných životných potrieb. Niektorých to aktivizovalo k hľadaniu väčšieho príjmu na pracovnom trhu, no väčšina sa s tým zmierila a zostala nečinne doma. V početnejších rodinách totiž pomer sociálnych dávok

¹¹ Vzhľadom na legislatívu o ochrane súkromia sa údaje o nezamestnaných nesmú oficiálne triediť podľa etnicity

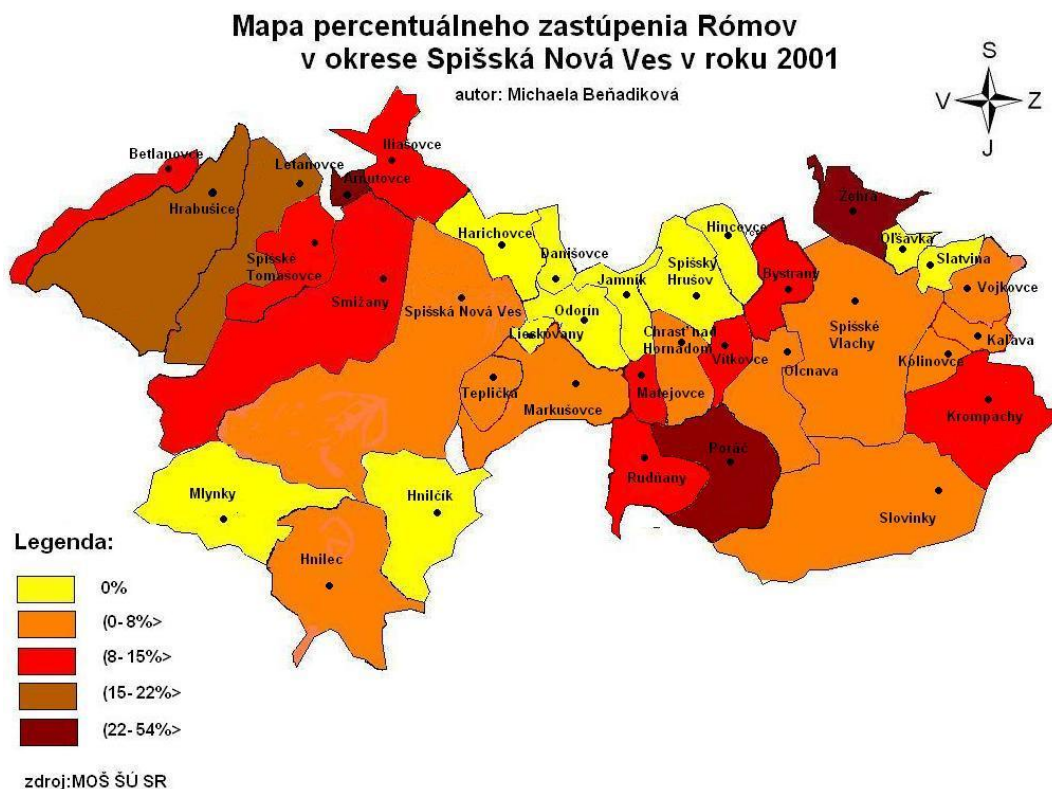
¹² Prieskum vykonal Úrad verejného zdravotníctva v rámci Programu podpory zdravia znevýhodnenej rómskej komunity na roky 2007 – 2008

presahuje minimálnu mzdu, ktorú dostane jeden (ba dokonca v niektorých prípadoch obaja) z nekvalifikovaných rodičov v prípade, že sa zamestná. Je pre nich teda výhodnejšie ostať doma, ako keby si mali hľadať nekvalifikované pracovné miesto bez ohľadu na to, že ich je na trhu práce dosť málo.

2.3 Počet Rómskeho obyvateľstva a ich rozmiestnenie v rámci regiónu Spiš

V roku 1991 osídľovali Rómovia 17 okresov v 4 krajoch. Najviac rómskych osád v rámci regiónu Spiš¹³ bolo zaznamenaných v okresoch Kežmarok (9), Spišská Nová Ves (8), Poprad (6), ale aj Gelnica (4) a Levoča (3)¹⁴. Celkovo na Košický kraj v tomto roku pripadalo 28 a na Prešovský kraj 22 rómskych osád.

Najväčšia koncentrácia osád sa nachádza v trojuholníku medzi troma národnými parkami: NP Slovenská raj, TANAP a PIENAP. Rómske osady sa nachádzajú v obciach rôznej veľkosti. Najväčšou dedinou v okrese Spišská Nová Ves je obec Smižany s 8605 obyvateľmi, pričom v roku 2001 zo 7 847 obyvateľov pripadalo na rómsku menšinu 9,70 %¹⁵.

Obrázok 2: Percentuálne zastúpenie rómskej národnosti v obciach okresu Spišská Nová Ves v roku 2001

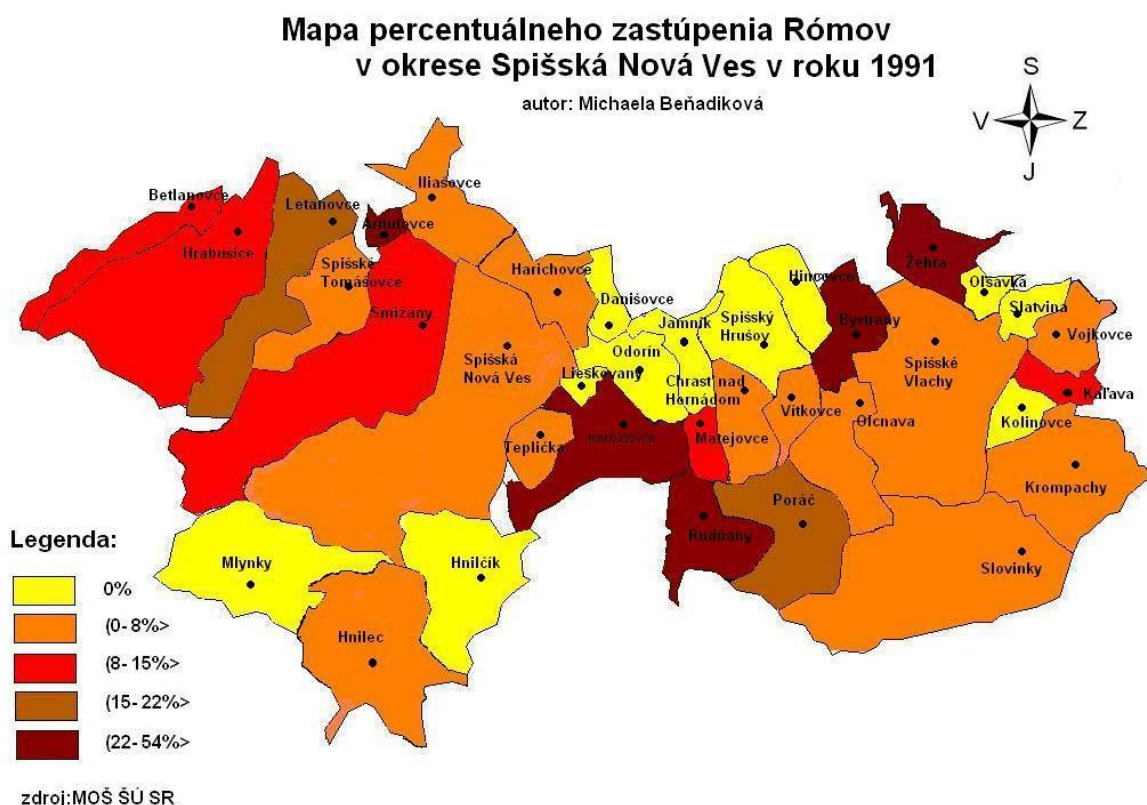
¹³ Tu územie okresov Spišská Nová Ves, Poprad, Kežmarok, Stará Ľubovňa, Levoča a Gelnica

¹⁴ Vychádzajúc z dokumentu „Vybrané štúdie zo života národnostných menšín“

¹⁵ Údaj získaný z Mestskej a obecnej štatistiky ŠÚ SR k 31.12.2008

Pritom najväčší počet Rómov v roku 2001 osídľovalo obce Arnutovce (29,14%), Žehra (26,32%), Poráč (23,84%) a Letanovce (20,54%), kde ich percentuálny podiel presahoval hranicu 20%.

V porovnaní s rokom 1991 sa ich poradie značne zmenilo. Arnutovce, Žehra a Letanovce aj v roku 1991 obsadzovali priečky s vyše 20% podielom rómskej menšiny, s tým rozdielom, že popredné priečky zaberali obce Bystrany a Markušovce. Ak porovnáme údaje týchto dvoch obcí v rokoch 1991 a 2001, môžeme jasne vidieť percentuálny pokles počtu rómskej národnosti, čo v prípade práve týchto dvoch obcí nesedí, keďže reálne v súčasnosti tvorí prevažné obyvateľstvo obcí rómska národnosť.

Obrázok 3: Percentuálne zastúpenie rómskej národnosti v obciach okresu Spišská Nová Ves v roku 1991

Štatistický pokles počtu rómskych obyvateľov môže byť spôsobený tým, ako sme už viackrát spomínali, že Rómovia sa nehlásia k svojej národnosti z rôznych dôvodov, či už z diskriminácie, rasizmu alebo iných postihov, ktoré im hrozia od majoritnej spoločnosti.

Z analýzy počtu obyvateľov rómskej národnosti v jednotlivých obciach okresu Spišská Nová Ves (viď prílohu 1) vyplýva, že najväčšie rozmiestnenie tohto etnika sa nachádza v 3 väčších koncentráciách:

- Severozápadná oblasť okresu, zoskupenie obcí Hrabušice, Letanovce, Spišské Tomášovce a Smižany
- Severovýchodná oblasť okresu, zoskupenie obcí Žehra, Bystrany a Spišské Vlchy
- Oblasť juhovýchodne od okresného mesta, zoskupenie obcí Markušovce, Rudňany a Poráč

Rozmiestnenie Rómov v týchto oblastiach určite nie je náhodná, odráža sa od historických a sociálnych príčin. Majorita v minulosti vytlačala Rómov na miestach, ktoré boli pre ňu neatraktívne a nezaujímavé. Išlo o miesta predovšetkým s neúrodnou pôdou, ktoré boli vystavené záplavám alebo umiestnené na kontaminovanej pôde.

Vhodným príkladom je obec Rudňany, v ktorej boli, ale aj sú rómske osady vystavené dopadom priemyselnej výroby. Kedysi sa v Rudňanoch ťažilo veľké množstvo rúd. V súčasnosti je jedna z rómskych osád tejto obce umiestnená v závalovom pásme bývalých rudných baní, kde sa nachádza skládka banského odpadu. Obyvatelia tejto osady sú preto vystavení vysokému riziku, keďže tento odpad je kontaminovaný ťažkými kovmi, prebieha tu druhotná mineralizácia, ale taktiež tu unikajú emisie do ovzdušia. Druhá z osád tejto obce sa nachádza v areáli bývalej továrne.

3 Pôvod a migrácia rómskeho etnika v minulosti

V súčasnosti neexistujú v historiografii žiadne relevantné písomné pramene, ktoré by odhalili tajomstvo rómskeho pôvodu a ich najstarších dejín. Počas celej histórie nezanechali Rómovia zo svojej minulosti žiadne vlastné písomné zmienky, preto sa vedci pri riešení otázky, odkiaľ Rómovia vlastne prišli, opierali hlavne o jazykovedu, etnografiu, antropológiu a ostatné príbuzné vedy, ale taktiež o písomnosti iných národov, ktoré im dopomohli k poznaniu rómskej pravlasti.

V minulosti prevládala teória, že Rómovia pochádzajú z Egypta. S touto teóriou sa stotožnil aj francúzsky etnograf P. Bataillard v roku 1879, ktorý poukázal na fakt, že pojem Róm je egyptského pôvodu a vo francúzštine znamená homme. Avšak k odhaleniu skutočného pôvodu Rómov došlo až na konci 18. storočia, kedy skupina vedcov na čele s H. M. G. Grellmanom¹⁶ viedla rozsiahly výskum a na základe jazykových rozborov dokázala indický pôvod Cigánov. Po spolupráci s ďalšími jazykovedcami poukázali na fakt, že rómsky jazyk možno zaradiť do indoeurópskej jazykovej rodiny, pričom jeho príbuznosť našli páve v staroindickom sanskrte¹⁷. Niektoré výskumy potvrdili, že dialekty rómskeho jazyka nie sú budované na spoločnom východiskovom základe, a preto sa vedci domnievajú, že v minulosti Rómovia nepochádzali z jedného kmeňového spoločenstva.

Jedna skupina bádateľov sa prikláňa k všeobecne akceptovanej hypotéze, že pôvodní predkovia Rómov majú spoločné základy so skupinu Dómov, no druhá skupina vyslovila domnienku, podľa ktorej rómsky predkovia patrili v minulosti k indickej skupine zv. Gadulia Lohar. Táto skupina žije dodnes kočovným životom v oblasti dnešného Gudžarátu a Radžastanu. Lingvistické analýzy lokalizujú pravlast' Rómov práve v oblasti Rajasthanu (Radžastánu), ktorý leží v západnej časti Indie pri hraniciach s Pakistanom, pričom populárno-náučná literatúra uvádza za pravlast' Rómov Pandžáb. Vychádzajúc z viacerých štúdií môžeme počiatky rómskeho etnika lokalizovať na oblasť severozápadnej, severnej a strednej Indie, ktorá predstavuje územie dnešného Pandžábu, Kašmíru, Haryany, Radžastánu a Biháru.

Na prelome 2. a 1. tisícročia pred narodením Krista sa staroindická spoločnosť rozdeľovala na štyri stavy, tzv. varny. K prvým trom „urodzeným“ stavom patrili kňazi, učenci, bojovníci, kupci a výrobcovia. Štvrtý stav predstavujú sluhovia, vykonávatelia

¹⁶ Heinrich Moritz Gottlieb Grellmann

¹⁷ Sanskrit (sanskrit, stará indoárijsčina, stará indičina) je najstarší známy indoárijský jazyk, ktorý bol kodifikovaný v 5. stor. pred Kr. gramatikom Páninim.

rôznych podradných prác a služieb nazývaní tiež šudrovia. Už predkovia Rómov boli priradzovaní k najnižším sociálnym vrstvám, v rámci ktorých boli postihnutí viacerými obmedzeniami. Keďže netvorili jednotné spoločenstvo, delili sa na základe profesií, ktoré vykonávali, na kočovných Rómov a na Rómov, ktorých zdrojom obživy boli tzv. potulné profesie. Kočovní Rómovia mali v rukách najmä kováčske remeslo, ale taktiež spracovávali aj kožu, hlinu, drevo a rôzne iné materiály. Ich osudom bolo presúvať sa v rámci územia na miesta, kde bol po ich výrobkoch dopyt. Druhú skupinu Rómov tvorili tanečníci a muzikanti, ktorí sa prevažne priživovali na úkor iných. Ich hlavnou aktivitou bolo žobranie a menšie krádeže. V rámci rómskej kasty bolo možné vykonávať len jednu profesiu, čo spôsobilo, že ich počet sa z generácie na generáciu zvyšoval. Z tohto dôvodu boli predkovia Rómov prinútení k neustálemu premiestňovaniu sa do nových a nových oblastí. Migrácia sa nakoniec stala ich osudom.

3.1 Migrácia Rómov v rámci sveta

Odchod Rómov z územia strednej, severnej a severozápadnej Indie možno podľa niektorých historikov datovať 9.- 10. storočím. Migrácia sa uskutočňovala vo veľkých skupinách a rôznych prúdoch.

Obrázok 2: Migrácia rómskeho etnika v minulosti

Prevzaté z www.romaholocaust.sk/sk_kapitola_1.htm

Do Európy sa dostali cez územie bývalej Perzie a Arménie. Z Arménie pokračoval prvý, skupinovo početnejší, prúd cez Malú Áziu do súčasného Grécka a Balkánskym polostrov až do strednej Európy. Druhý prúd sa vybral iným smerom. Cez oblasť dnešnej Palestíny, Sinajský polostrov putujú do Egypta, potom pozdĺž severoafrického pobrežia sa dostávajú až do Maroka a cez Gibraltársky prieliv prechádzajú až na Pyrenejský polostrov. Dnes sú rozptýlení po celej Európe, Afrike, strednej a západnej Ázii, no časť z nich migrovala až do severnej a južnej Ameriky.

Podľa britského vedca Johna Sampsona¹⁸, Rómovia pred svojím príchodom do Európy osídľovali asi jedno storočie oblasť dnešného Iránu, svedectvo o tom podávajú aj najstaršie písomné zmienky od básnika z 11. storočia.¹⁹ Na tomto území sa rómsky jazyk ešte viac diferencoval. Vznikla európska, arménska a sýrska jazyková skupina.

Vojtech Korim (2006) vo svojej publikácii píše: „Vo všetkých troch jazykových skupinách sa nazývali ich nositelia spoločným etnickým menom (apelatívom), t.j. sanskrt, čiže Dom (muž) u sýrskych Domov (len tu si zachovalo svoju pôvodnú podobu), u arménskych Lomov sa d transformovalo na l a u európskych Rómov, sa d transformovalo na r, preto hovoríme o Rómoch.“

Ďalšie zmeny zaznamenal rómsky jazyk od národov, s ktorými Rómovia dlhší čas spolunažívali. Podľa viacerých autorov Cigáni pobudli 2 až 3 storočia na území vtedajšej Byzantskej ríše. V dôsledku toho zastávali práve gréčtina a balkánske jazyky významnú úlohu v transformácii rómskeho jazyka. Do rómčiny sa na tomto území dostali predovšetkým grécke slová. V súčasnosti je v Slovníku rómčiny zhruba 400 rómskych slov gréckeho pôvodu. Rómovia prevzali od Grékov napr. číslovky efta, ochto a eňa.²⁰

Prvá zmienka o Cigánoch v Byzancii sa nachádza v gruzínskom spise, ktorý zanechal neznámy mních v kláštore Iberon na svätej hore Athosu.

Autor V. Korim (2006) ďalej vo svojom diele píše, vychádzajúc z kroniky: „okolo roku 1100 sa objavili v Carihrade (Kontantinopolis) ľudia označovaní gréckym menom Athinganoi²¹, z čoho sa traduje najrozšírenejšie pomenovanie Rómov, ktoré potom preniklo do viacerých jazykov, ako napríklad Acinganus, Cinganus, Cingerus

¹⁸ Píše o tom V. Korim (2006) vo svojej publikácii

¹⁹ Jedná sa o perzského poetika Firdausiho. Podľa starovekého perzského eposu Kniha kráľov („Šah-name“) pozval vraj kráľ Bahráh V. zvaný Gúr z Indie niekoľko tisíc muzikantov (aj Rómov), aby vyhrávali jeho poddaným a zabávali ich.

Údaje uvedené podľa: Nečas, C.: Romové v České republice včera a dnes, Olomouc, 1993,

²⁰ V slovenskom jazyku vo význame sedem, osem deväť

²¹ Čítaj Acsigános

(stredoveká latinčina), Cingene (turečtina), Acigan, Cigan, (bulharčina), Ciganin (srbčina), Tsigan (rumunčina), Czigány (maďarčina), Cigán (slovenčina), Zigeuner (nemčina a holandčina), Zingaro (taliančina), Tsigane, Tzigane (francúzština) atď.“

Príchod Cigánov do Srbska spomína vo svojej práci zase autorka Zdeňka Jamnická-Šmerglová (1955), ktorá vychádzala z dizertačnej práce T. Gjorgjeviča. Podľa nej T. Gjorgjevič rozdelil vtedajších Cigánov v Srbsku na tri skupiny. Do prvej skupiny patrili tmavší tureckí Cigáni, ktorí do oblasti Srbska migrovali pravdepodobne od tureckých hraníc. Do druhej skupiny zaraďuje rumunských cigánov, zvaných tiež valašskí, ktorí prišli do Srbska s rumunskými Valachmi. Rómsky jazyk tejto skupiny je poznačený prvkami rumunštiny. Tretiu skupinu zastupujú tzv. bieli cigáni, ktorí prišli z oblasti Bosny a ich jazyk bol poznačený bosenským akcentom a nárečím.

Mnohí z týchto skupín ostali na území Balkánskeho polostrova, no prevažna väčšina však putovala ďalej do Uhorska a ostatných západoeurópskych krajín. Postup Rómov do strednej Európy je datovaný podľa najnovších výskumov už v 13. storočí. Súvisel aj s expanziou osmanských Turkov, ktorí sa tlačili z územia Byzantskej ríše cez Balkán postupne do centrálnej Európy. V českej republike je o ich existencii prvá zmienka v historickom spise z roku 1399 a v Starých letopisoch z roku 1416. Zanedlho sa objavujú v Nemecku a ostatných štátoch severnej a západnej Európy.

Z. J. Šmerglová (1955) popisuje priebeh ich postupu vo svojej knihe takto: „u Baltského moře v roce 1417, v Itálii v roce 1422, ve Francii roku 1427 a konečně v roce 1447 až ve Španělsku. V Anglii a ve Skandinavii nalézáme zmínky o cikánech teprve z doby mnohem pozdější.“, ďalej tiež píše o ich príchode na Ukrajinu a do Ruska „v XVI. století na Ukrajině a poněkud později v severním Rusku.“ (Z. J. Šmerglová, 1955) a „Do Ruska přicházeli cikáni různými cestami. Na Ukrajinu se dostali zřejmě přes Rumunsko a do severního Ruska přes Německo a Polsko, jak o tom opět svědčí slovní příměsky v jazyce ruských cikánů.“ (Z. J. Šmerglová, 1955)

V 15. storočí sa dostávajú až do Ameriky, potom predovšetkým do Brazílie, kam boli deportovaní z niektorých európskych štátov, ako Španielsko, Portugalsko, Francúzsko ale aj Anglicko. Deportácie sa uskutočňovali z viacerých dôvodov, najčastejšie išlo o obvinenie z krádeží a následné zotročenie. Zotročení Rómovia boli odvázaní predovšetkým do rozvíjajúcich sa kolónií, kde boli využívaní ako pracovná sila. Do Karibiku ich v roku 1498 počas svojej plavby doviezol Krištof Kolombus.

Začiatkom 16. storočia sa putovanie Rómov po Európe značne spomaľuje, skupiny Rómov sa pohybujú len v rámci územia niektorých štátov, prípadne regiónov.

3.2 Migrácia Rómov v rámci SR

Príchod rómskych skupín a ich osídľovanie nášho územia siaha už do konca 13. storočia. Za najstaršiu písomnú zmienku o ich pobyte na Slovensku vedci považujú správu z roku 1322, ktorú napísal vtedajší richtár Spišskej Novej vsi, Ján Kunch..²² V 14. storočí sú o nich zmienky v popisoch majerov v Zemplínskej župe. Všetky správy z tejto doby rozprávajú o Rómoch ako o tulákoch, zmluvných poddaných, ale aj príslušníkoch armády, v ktorej boli zamestnaní ako pomocný personál, remeselníci, ba aj vojaci.

Rok 1417 je významný medzník v rómskych dejinách, kedy prešla cez južné Slovensko obrovská migračná vlna. Jej vodcovia získali ochranné listiny od Žigmunda Luxemburského, ktoré im umožňovali prechod celou západnou Európou. Táto vlna sa výrazne líšila od vtedajších rómskych skupín, migranti sa snažili začleniť do pôvodnej majoritnej populácie.

Miestni obyvatelia spočiatku prijímali Rómov na našom území pohostinným spôsobom. Rešpektovali ich aj cirkevní hodnostári a svetská vrchnosť, odstupom času sa však začínajú vytrácať zo strany domáceho obyvateľstva pôvodné sympatie k Rómom.

Už v 15. storočí o nich existujú negatívne zmienky, v ktorých sú vykreslení ako lúpežníci v okolí Bardejova. V západnej Európe sa negatívne postoje vyhrotili až do krutého prenasledovania, taktiež postavenia mimo zákon a beztrestného vraždenia Rómov. V dôsledku toho dochádza v 16. až 17. storočí k ďalšej väčšej migrácii rómskych skupín do strednej Európy a na územie dnešného Slovenska, kde je priaznivejšia situácia. Početný nárast za pomerne krátky čas sťažil v nasledujúcom období rómskym rodinám ich možnosti obživy, väčšina z nich žila len z príležitostných prác a prežívala na okraji spoločnosti, čím bola odkázaná na pomoc miestnych obyvateľov.

Postupne sa aj mestá na našom území začínajú brániť voči masovému príchodu Rómov. Podobnými opatreniami, aké používala vrchnosť v západných krajinách, chce šľachta, cirkev, ale aj panovníci zabrániť usadzovaniu rómskych skupín na našom území. Výnimku od šikany, prenasledovania a vyvražďovania dostali iba pôvodní Rómovia usadení alebo kočujúci po našom území, ktorí vlastnili ochranné listiny vydané už v minulosti. V tom období môžeme na území Slovenska rozlíšiť tri skupiny Rómov: usadlých, polousadlých (pohybovali sa v rámci nášho územia medzi jednotlivými župami) a kočujúcich Rómov.²³

²² Náhodne spomenul potulujúcich sa Cigánov po majetku rodiny Mariássyovcov

²³ Vychádzajúc z publikácie V. Korima (2006)

E. Horvathová (1964) vo svojom diele spomína niekoľko konkrétnych miest a mestečiek, pri ktorých sa usadzovali rómske rodiny. V roku 1563 sa usadzujú v Liptovskom Hrádku, kde dostávajú povolenie vyrábať rôzne náradia pre roľníkov a strážnikov. V roku 1580 sa usadzujú v Liptovskej Ľupči, kde dostávajú zase povolenie zamestnať sa ako kováči. „Súpis rómskych obyvateľov v regióne Liptova z roku 1561 uvádza, že na jeho teritóriu žilo 96 usadlých rodín, ktorých členovia boli kováči, šetkári, korytári, košíkári, črevári, a niektorí mali uvedené ako vedľajšie zamestnanie aj hráč na husliach.“ (V. Korim 2006)

V 16. storočí vznikla rómska osada pri Ružomberku, Rómovia sa začínajú usadzovať aj v okolitých dedinách. V tom istom storočí začínajú osídľovať aj obce Malohontskej stolice. V roku 1691 bolo Rómom udelené povolenie usadzovať sa okrem Spiša, Liptova, Zemplína a Hontu aj v rámci Novohradskej stolice, ale zároveň bol nastolený aj zákaz sťahovať sa z miesta na miesto a prijímať nové kočovné skupiny.

Vojtech Korim (2006) vo svojom diele uvádza ďalšie datované rozmiestnenia rómskych skupín v rámci Slovenska na základe citácie od Anny Jurovej takto: „ Na základe prieskumu Národného ústavu SAV (zo začiatku 50. rokov 20. storočia) uvádza Anna Jurová niektoré údaje o sedentarizačnom (usadzovacom) procese a zakladaní osád v 18. storočí. Dozvedáme sa z nich, že v gemerskej stolici (údaje z okr. Rožňava) sa vo viacerých obciach usadzovali Rómovia už od roku 1731, v okrese Štúrovo a Svidník uviedli, že „od nepamäti“, v okrese Šurany už od roku 1700, v okrese Šaľa od roku 1754, v Komárne od roku 1782, v okrese Galanta žili už viac ako 150 rokov, v okrese Kežmarok (žili v čase prieskumu v 17 obciach) sa usadzovali v rokoch 1650-1880, v osadách okresu Stará Ľubovňa boli usadení už 150 až 200 rokov, v okrese Gelnica (v obci Žakarovce) od roku 1757, vo Švedlári od roku 1719, v Mníšku nad Hnilcom od 1780 a v ostatných obciach okresu od 19. storočia, v okrese Veľké Kapušany v niektorých obciach už od roku 1700. Okrem už známych údajov, že v okrese Bardejov sú o nich informácie už od stredoveku, niektoré publikované spisy z 18. storočia dokladajú usadzovanie Rómov v Šarišskej stolici a na Zemplíne v okrese Trebišov a Michalovce a od 17. storočia na už uvádzanom panstve Esterházyovcov v Galante, na ktorom žili pod ochranou hudobnícke a kováčske rodiny.“

Zo spomínaného možno usúdiť, že rómske skupiny žili v minulosti na celom území dnešného Slovenska, čo podnietilo aj ich rozmiestnenie v súčasnosti.

3.3 Migrácia Rómov na Spiši

Ako sme už spomínali v predchádzajúcej kapitole, prvá zmienka z roku 1322 o Rómoch v Uhorsku, pochádzala práve z územia Spiša. Aj v roku 1383 sa o nich zmieňuje spišskonovoveský richtár v popiskoch majerov.

Príchod prvej vlny Rómov na Spiš sa datuje začiatkom 14. storočia. Rómovia sa snažia začleniť medzi miestnych obyvateľov, aj na tomto území ich obyvatelia zo začiatku prijímajú. Žigmund Luxemburský už v roku 1423 vydáva pre Rómov glejt²⁴, v ktorej im dáva právo usadiť sa v ktorejkoľvek spišskej obci. Následne na základe týchto glejtov boli po dedinách na Spiši usadzovaní príslušníci rómskej skupiny.

Začiatkom 16. storočia, keď západné krajiny zahájili voči Rómom prenasledovanie, začali rómske skupiny osídľovať okrajové územia slovenských miest. Znova prvým územím, kde sa začali usadzovať Rómovia po príchode na Slovensko bolo územie historického Spiša. Živili sa kováčstvom, no zastávali funkciu aj tzv. behárov, pomocníkov počas lovu zveri, pri cvičení a kŕmení psov a počas zásobovania hradu.

So zvyšujúcim sa počtom Rómov v jednotlivých spišských mestách a dedinách, sa zvyšovala aj averzia miestneho obyvateľstva voči rómskej skupine a odsúvala ju do izolácie od spoločnosti. Týmto krokom upadajú ich tradičné remeslá, následne sa zhorší ich sociálno-ekonomická situácia, v dôsledku nenachádzania nových zdrojov obživy nastupuje v rómskych rodinách bieda, ktorá pretrvávala u väčšiny Rómov počas celého historického vývoja až do súčasnosti.

²⁴ Ochranná listina vydaná väčšinou panovníkom alebo šľachticom, ktorá potvrdzuje ochranu jej držiteľovi alebo držiteľovej skupine na určitom území pri jeho prechode alebo pobyte

4 Chudoba a stratégie rómskej populácie v regióne Spiš

Chudoba predstavuje celosvetový problém, s ktorým sa stretávajú aj najbohatšie krajiny sveta. Na Slovensku je za posledné roky stále aktuálnejšia problematika chudoby predovšetkým u rómskeho obyvateľstva. Osobitne problematickou je rómska otázka na východnom Slovensku, a tým aj v regióne Spiš, kde je v súčasnosti najväčšia koncentrácia tohto etnika. Z viacerých archívnych prameňov vyplýva, že problematikou chudoby u Rómov sa zaoberali ľudia už v dávnej minulosti, ale jej riešenie je problematické aj v súčasnosti.

4.1. Definícia chudoby a hlavné faktory, ktoré na ňu vplývajú

Pojem chudoba sa v oficiálnych spisoch, materiáloch a štatistikách označuje ako „Ľudia v hmotnej núdzi či sociálnej odkázanosti“, môžeme sa stretnúť aj so synonymami sociálne slabí obyvatelia a nízkopríjmové domácnosti.

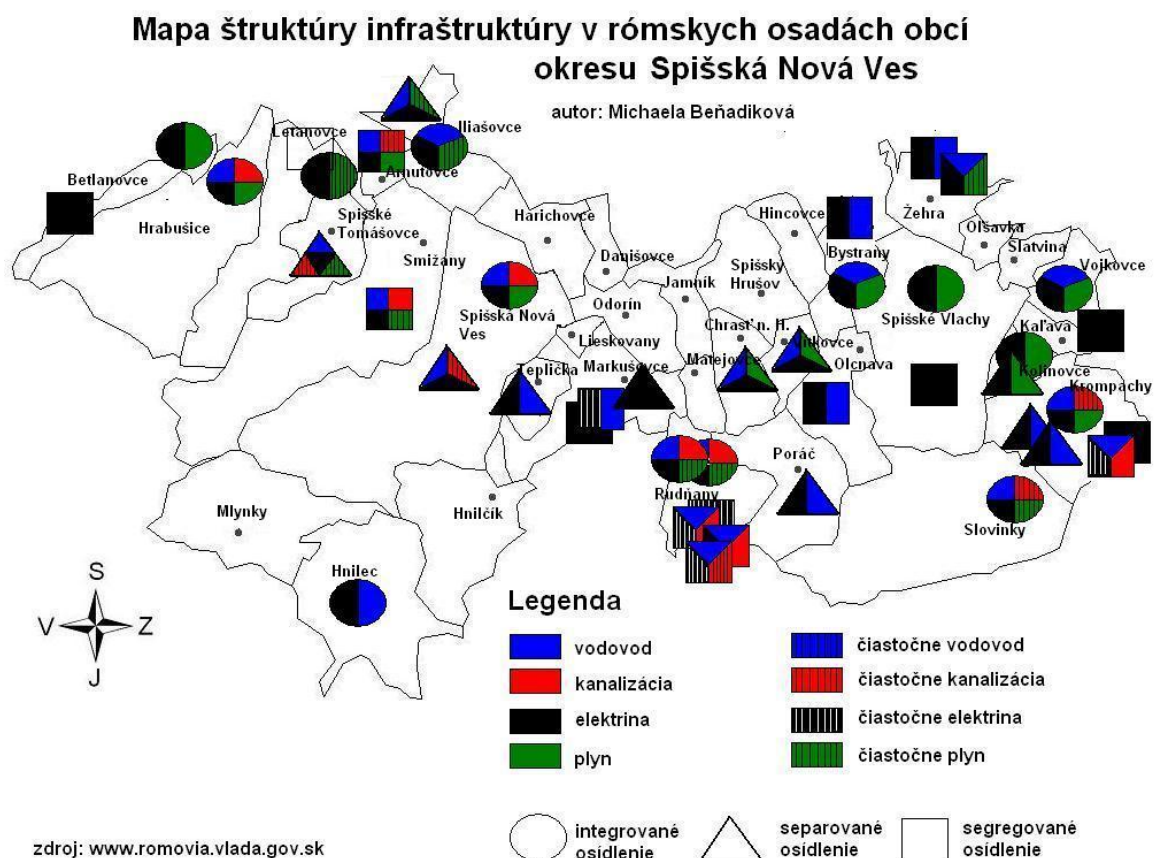
Podľa Ivety Radičovej (2002) sa u nás chudoba vzťahuje na nedostatok finančných a materiálnych zdrojov, nedosahujúcich zákonom stanovené životné minimum. Vo svojej práci, kde opisuje vzťah chudoby Rómov k trhu práce v Slovenskej republike, píše: „chudoba môže byť posudzovaná na základe rozdielu príjmov medzi bohatými a chudobnými, na základe nízkej úrovne konzumnej spotreby a na základe životnej úrovne spadajúcej pod úroveň životného minima.“

Vychádzajúc zo štúdie I. Radičovej (2002) môžeme vytýčiť základne faktory, ktoré úzko súvisia s chudobou Rómov v regióne Spiš:

- celková úroveň regiónu
- typ infraštruktúry (voda, kanalizácia, elektrina), ktorá je rozvinutá v jednotlivých obciach regiónu
- typ rómskych osídlení (stupeň integrácie alebo segregácie osady a jej vzdialenosť od najbližšej obce
- veľkosť a koncentrácia rómskej populácie v osade
- nízka úroveň vzdelania
- štruktúra zamestnanosti a celková ekonomická situácia v regióne

Úroveň a stav regiónu vplýva na celkový tvar, obsah a podobu chudoby. V závislosti v akom regióne Rómovia žijú, možno sledovať rôzne rozdiely v stave chudoby. Segregovaní Rómovia žijúci v marginalizovanom regióne sú na tom podstatne horšie, ako segregované skupiny Rómov žijúce v makroekonomicky, kultúrne a sociálne

vyspelejšom regióne. Ak sa pozrieme na infraštruktúru rómskych osád v okrese Spišská Nová Ves (viď príloha 2), môžeme skonštatovať, že väčšine osád koncentrovaných mimo obcí chýba vodovod, kanalizácia a plyn. V tomto regióne chýbajú tieto zložky infraštruktúry najmä v osadách spadajúcich pod obce Betlanovce, Kaľava, Krompachy, Markušovce, Rudňany a Spišské Vlasy. Najhoršie je na tom rómska osada situovaná mimo obce Letanovce, tá nedisponuje ani jednou zo základných zložiek infraštruktúry²⁵. V rámci regiónu sú na tom z hľadiska infraštruktúry najlepšie integrované alebo rozptýlene skupiny.

Obrázok 4: Zastúpenie infraštruktúry v jednotlivých typoch rómskych osídlení v obciach okresu Spišská Nová Ves

Stupeň integrácie resp. segregácie osady a jej vzdialenosť od najbližšej obce je podmienený práve prístupom k infraštruktúre (vodovod, kanalizácia, plyn, odpad) a vlastníckymi vzťahmi (legálnosťou pozemku a domu), v tejto súvislosti možno brať do úvahy aj dosah cestnej komunikácie, zavedenie elektriny, veľkosť domácnosti a celková vybavenosť bytu, ale aj veľkosť a koncentrácia rómskej populácie v osade.

²⁵ Za základné zložky infraštruktúry považujeme vodovod, kanalizáciu, elektrinu a plyn

Ďalšími faktormi intenzity chudoby Rómov sú už spomínaná veľkosť a koncentrácia Rómov v jednotlivých osadách a miera segregácie vo vzdialenosti od najbližšej obce. Vo všeobecnosti rozlišujeme tri typy osád v závislosti od polohy voči obci, pod ktorú spadajú: integrované, separované a segregované osady²⁶. Miera chudoby v segregovanejších a početnejších skupinách Rómov je oveľa vyššia ako u tých, čo žijú integrovane s majoritnou spoločnosťou, môže to súvisieť aj s ich oveľa nižším sociálnym statusom. Rómska populácia žijúca v osadách je najchudobnejšia z chudobných. Na druhej strane chudoba rómskej populácie v nemarginalizovanom regióne sa výrazne neodlišuje od chudoby majoritnej populácie.

Značný vplyv na chudobu Rómov má aj ich nízka úroveň vzdelania od čoho sa odvíja samotná šanca nájsť si zamestnanie. Problém spočíva v tom, že väčšina z nich nemá dokončené ani základné vzdelanie, no nájdu sa aj jedinci, ktorí majú v rukách výučný list, ba dokonca aj úplne stredoškolské vzdelanie. Bohužiaľ tieto typy vzdelania sú nepostačujúce v okrese Spišská Nová Ves, kde je všeobecne nedostatok pracovných miest, bez ohľadu na to, či ste vysokokvalifikovaný, nízkokvalifikovaný alebo nekvalifikovaný. Keď už sa to nejaké pracovné miesto nájde, dávajú zamestnávateľia prednosť pri obsadzovaní pracovných pozícií „nerómom“ pred Rómami, z tohto dôvodu práve Rómovia prispievajú k zvyšovaniu nezamestnanosti v regióne. Ak sa aj Rómovia zamestnajú, tak ide predovšetkým o prácu na čierno, krátkodobé výpomoci alebo neformálne zamestnanie, pričom sa tieto príležitosti s mierou segregácie viditeľne zmenšujú.

Vplyv úrovne vzdelania na zamestnanosť Rómov sa dá v tomto regióne celkovo zhodnotiť asi takto: „výlučne vzdelanie nie je dostačujúcou podmienkou na to, aby sa Rómovia umiestnili na trhu práce – je nevyhnutnou podmienkou, ale nie dostačujúcou podmienkou“ (Radičová, 2002)

Ak vezmeme do úvahy v rámci regiónu len zamestnanosť Rómov, tak väčšiu šancu zamestnať sa majú integrované skupiny, aj keď z hľadiska štruktúry zamestnanosti sú do značnej miery triedne a kvalifikačne homogénne. „V takmer všetkých úplne segregovaných osadách sa miera formálnej nezamestnanosti blíži k 100 percentám.“ (Radičová, 2002)

²⁶ Integrované skupiny žijú spoločne s majoritnou spoločnosťou rozptýlene v rámci určitého územia, obce. U separovaných skupín ide o územie na ich okraji obce alebo na konkrétnej ulici alebo štvrti. Segregované skupiny žijú v osadách mimo miest alebo dedín.

Z toho možno usúdiť, že situácia Rómov je priaznivejšia v ekonomicky vyspelejších regiónoch. V rámci regiónu Spiš možno teda aj vplyvom nie práve ideálnej ekonomickej situácie rozlíšiť až niekoľko typov chudoby Rómov.

I. Radičová (2002) rozdelila Rómov do štyroch základných skupín podľa ich vlastného vnímania svojho spoločenského postavenia:

- Nie chudobní
- Subjektívne chudobní
- Relatívne chudobní
- Absolútne chudobní

Tieto typy skupín sa dajú aplikovať aj na územie nášho regiónu. Do prvej skupiny môžeme zaradiť Rómov, ktorí sa nepovažujú za chudobných, pokladajú sa za priemer Slovenska, pričom sú si vedomí, že jestvujú ľudia, čo sú na tom oveľa horšie. Táto skupina má pomerne malé zastúpenie v regióne Spiš, patria sem väčšinou Rómovia žijúci integrovane, ktorí nadobudli majetok pred rokom 1989, Rómovia pracujúci v zahraničí a taktiež tí, čo sa živia podnikateľskou činnosťou.

Druhá skupina je charakteristická vyjadrením: „*Nie sme bohatí, ale sme schopní vyžiť.*“ Skupinu reprezentujú taktiež pracujúci Rómovia žijúci integrovane v majoritnej spoločnosti.

U relatívne chudobných Rómoch ide o ich samotné vnímanie, že sú chudobní. Často krát je toto vnímanie odrážané nezamestnanosťou kvôli ich nízkemu vzdelaniu, pričom majú garantované sociálne minimum, ich základný príjem tvoria len sociálne dávky, prípadne mzdy z krátkodobých výpomocí. Pováčšine žijú v integrovaných a čiastočne separovaných osadách.

Poslednú skupinu Rómov tvoria absolútne chudobní Rómovia, ktorí žijú v segregovaných osadách. Táto skupina sa cíti úplne vylúčená zo spoločnosti. Nezamestnanosť tu predstavuje 100% zastúpenie, pričom hlavný príjem pre túto skupinu predstavujú len sociálne dávky, avšak v krajných prípadoch nemajú Rómovia nárok ani na toto existenčné minimum, kvôli nedostatku dokumentácie alebo kvôli tomu, že v osade nie sú oficiálne zaregistrovaní. Stretávame sa u nich s problémom zabezpečenia základných potravín a výživy.

Všeobecne môžeme považovať za spoločné znaky chudoby u najchudobnejších skupín nedostatočnú výživu, od toho sa odvíjajúci zlý zdravotný stav, úbohé bytové podmienky a nedostatočnú infraštruktúru.

4.2. Príčiny chudoby Rómov v regióne Spiš

V predchádzajúcej kapitole sme rozoberali jednotlivé faktory, ktoré na chudobu vplyvajú. Na základe nich môžeme odvodiť aj samotné príčiny chudoby v regióne Spiš.

I. Radičová (2002) vo svojej publikácii cituje Mareša (1999), ktorý popisuje príčiny chudoby časti rómskej populácie na základe rôznych foriem nerovnosti:

- Príjmová nerovnosť (nerovnosť bohatstva)
- Nerovnosť v spotrebe a životnom štýle (nerovnosť životných šancí)
- Nerovnosť statusová (symbolické vyjadrenie nerovnosti)
- Nerovnosť v schopnostiach a nerovnosť na trhu práce (teória ľudského kapitálu)
- Nerovnosť vo vzdelaní a v prístupe k vzdelaniu (teória ľudského kapitálu)
- Nerovnosť v privilégiách a sile zdieľaných sociálnych sietí (teória sociálneho kapitálu)
- Nerovnosť v rozdelení vplyvu a moci (teória politického kapitálu).

Najčastejšou príčinou vzniku chudoby rómskej národnostnej menšiny na Spiši je nezamestnanosť, ktorá je dôsledkom nedostatočného vzdelania u samotných Rómov alebo slabej ponuky nekvalifikovaných a málo kvalifikovaných pracovných pozícií na trhu práce. Aj keď sa mnohí Rómovia sa zúčastňujú verejnoprospešných prác organizovaných Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny, ktoré im pomáhajú k zlepšeniu finančnej situácie, pre väčšinu rómskych rodín sú dávky sociálnej pomoci jeden z najdôležitejších zdrojov príjmu. Ba niektorí z nich pripúšťajú, že tieto dávky pre nich predstavujú jediný zdroj príjmu, ale taktiež dodávajú, že výška dávok nie je dostatočná na zabezpečenie základných životných potrieb. Pováčšine sú rómske rodiny len jednopříjmové v dôsledku toho, že rómske ženy ostávajú doma s deťmi. Absencia druhého príjmu je jasne pociťiteľná najmä pri mnohopočetných rodinách.

Práve veľký počet detí je ďalšou príčinou vzniku chudoby v rómskych rodinách. Z tejto chudoby sa dá dostať len individuálnymi stratégiami, najmä zmenami v reprodukčnom správaní sa.

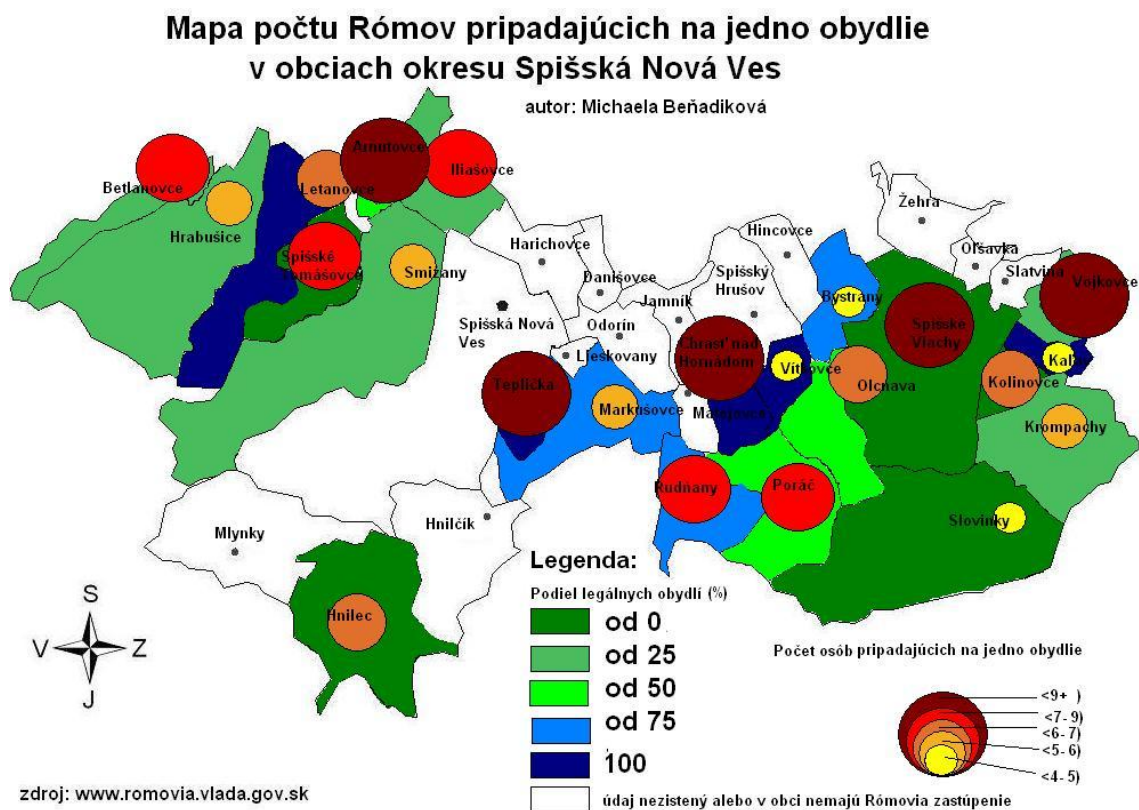
Ale rozsah a hĺbka chudoby rómskych skupín sú predovšetkým dôsledkom miery stupňa separácie, pri ktorej je viditeľná príjmová a majetková nerovnosť.

V segregovaných osadách nachádzame subjektívne vnímanie absolútnej chudoby definované kritériami²⁷:

- neexistencia poriadneho domu, myslí sa murovaného,
- počet osôb na počet postelí,
- nedostatok peňazí na každodenné jedlo a ošatenie,
- neexistencia efektívne využiteľných podporných sociálnych sietí na zlepšenie situácie

Podmienky bývania z hľadiska chudoby rómskych skupín žijúcich v integrovaných a segregovaných oblastiach sa výrazne líšia. Najhoršie podmienky sú v najzoloovanejších a najsegregovanejších osadách, kde majú Rómovia domy postavené prevažne z dreva, železného odpadu, sádrovej malty, plechu a vetiev stromov.

Z analýzy rómskych osídlení (vid' prílohu 3) vyplýva, že v integrovaných oblastiach na jednu miestnosť v rómskom dome v priemere pripadá približne 7,6 osoby,

Obrázok 5: Počet Rómov pripadajúcich na jedno obydlie v obciach okresu Spišská Nová Ves

²⁷ Vychádzajúc zo štúdie I. Radičovej (2002)

zatiaľ čo v separovaných osídleniach je tento počet o niečo nižší, t.j. na okrajové osídlenia pripadá 7,4 osoby. V segregovaných rómskych osadách je tento počet prekvapujúco ešte nižší (len 7,3 osoby pripadá na jednu miestnosť), čo môže byť spôsobené aj tým, že v poslednom čase si Rómovia rozširujú svojvoľne svoje obydlia.

Čo sa týka, vysporiadania pozemkov v regióne, väčšina rómskych osád má prevažne právne vysporiadané alebo čiastočne vysporiadané územie, ktoré obýva. Výnimku tvoria len tri lokality nachádzajúce sa, buď mimo obce, alebo na jej okraji (Teplička nad Hornádom, Rudňany a Chrasť nad Hornádom). Rómovia z týchto lokalít nemajú dostatok finančných prostriedkov na odkúpenie pozemku od obce.

Chudoba Rómov v regióne prináša aj problém aj s nelegálnymi osídleniami v rámci odkúpených pozemkov. V mnohých prípadoch na jednom pozemku bývajú 4 až 5 rodín. Najväčšie problémy s legálnosťou majú obce Chrasť nad Hornádom a Kaľava, kde je až 0 % legálnych rómskych osídlení, ale taktiež Letanovce (1,9%), Rudňany (9%) a Markušovce (12,5%).

4.3. Hlavné stratégie prežitia rómskej populácie

Základnou stratégiou riešenia životnej situácie u integrovaných Rómov je rodinná spolupráca, ktorá závisí od toho, akú pomoc sú si schopní príbuzní, či rodina poskytnúť. Táto stratégia je určená predovšetkým podmienkami života a samotným zázemím rodín. V separovaných a segregovaných osadách je takáto stratégia neúčinná, rómske skupiny sa zaobchádzajú bez vzájomnej pomoci rodiny. V takýchto oblastiach sa snažia absenciu rodinných sietí nahradiť niektoré komunitné centrá.

Integrované skupiny sa vyznačujú aj stratégiou samozásobovania a odchodu za prácou do zahraničia, ktorú prebrali od majoritnej spoločnosti. Na druhej strane pre väčšinu Rómov nie je pestovanie plodín pre vlastnú spotrebu dôležitá stratégia prežitia. Segregované rómske obyvateľstvo stratégiu samozásobovania nikdy nepoužívalo a ani nepoužíva. Príznačné je pre nich len špecifické samozásobovanie formou krádeží, čo predstavuje pre nich ľahšiu cestu získania produktov. Tento tradičný spôsob správania sa je spojený s neochotou zmeniť svoju životnú situáciu.

Typickou stratégiou pre segregované rómske obyvateľstvo je stratégia striedania obdobia hojnosti a blahobytu a na druhej strane úplnej núdze. Tieto obdobia sa striedajú na základe vyplácania sociálnych dávok, termínom vyplácania prichádza aj zmena stravy. Pre túto skupinu populácie so snahou zlepšiť svoj sociálny status je príznačný tiež odober

elektriny na čierno, neplatenie za služby samospráve a už spomínané drobné krádeže. Aj takými to stratégiami sa snažia Rómovia z týchto oblastí prekonať chudobu.

Integrovaní Rómovia na rozdiel od segregovaných používajú podobné stratégie ako majoritná spoločnosť. Prioritné sú pre nich predovšetkým vlastná strecha nad hlavou, ktorá predstavuje dôstojné bývanie, dostatok jedla, ale taktiež sa snažia o finančné plánovanie a nezadlžovanie sa, uskromnenie sa vo výdajoch nesúvisiacich s jedlom, aktívnejšie si hľadajú prácu (aj keď iba na čierno).

Jednotlivé stratégie prístupu k životnej situácii rómskej populácie by sa dali rozdeliť na pasívne a aktívne stratégie prežitia.

Podľa I. Radičovej (2001) by delenie vyzeralo nasledovne:

Pasívne individuálne stratégie

- požičiavanie si peňazí, naturálií od rodiny, susedov
- požičiavanie si peňazí od úžerníka
- kupovanie na dlh

Aktívne stratégie zamerané na prácu:

- ilegálna práca, kradnutie (zemiakov, dreva, kovov, stavebného materiálu, práca na čierno, pytliactvo, pašovanie koní)
- práca v neformálnej ekonomike (fušky, práca v lese, v stavebných firmách)
- zber lesných plodín (samozásobenie a predaj)
- sezónne práce,
- cestovanie za prácou do ČR, zahraničia,
- snaha pracovať vo VPP

Veľa Rómov v súčasnosti očakáva pomoc aj od vlády a samotných starostov obcí, ktorí by sa mali postarať o zlepšenie situácie v jednotlivých osadách. Ak sa podmienky na bývanie nezlepšia, niektorí Rómovia sú odhodlaní presťahovať sa medzi „nerómov“ do oblastí s kompletnou infraštruktúrou.

5 Záver

Riešenie problému chudoby rómskych skupín v regióne Spiš, ale aj Rómov na celkom Slovensku, si vyžaduje dostatok času a veľa trpezlivosti s týmto etnikom. Keďže samotné korene príčin chudoby v jednotlivých rómskych skupinách sú poznačené prevažne históriou a ich socioekonomickým postavením v rámci spoločnosti, je veľmi ťažké ich nejako jednorázovo odstrániť.

Vstup Slovenska do Európskej únie priniesol so sebou aj spišským Rómom isté výhody, ale aj nevýhody. Európska únia dáva jednotlivým problémovým obciam priestor a príležitosti na riešenie rómskeho problému s chudobou prostredníctvom rôznych programov a projektov financovaných z vonkajších zdrojov. Mnohé z týchto financovaných projektov sa realizovali na riešenie základných potrieb miestnych Rómov, ako odstránenie úbohých podmienok na bývanie, zdravotnú starostlivosť a na aspoň čiastočné zveľadenie prostredia, v ktorom žijú.

Celkový proces odstraňovania absolútnej chudoby v rómskych segregovaných osadách si vyžaduje predovšetkým zainteresovanie celého spektra rôznych partnerov, mimovládnych organizácií, ale aj samotnej vlády. Rómska menšina je v súčasnosti závislá od vonkajšej pomoci majoritnej spoločnosti, či už priamo alebo nepriamo. V mnohých prípadoch sa práve starostovia alebo primátori obcí príp. miest snažia Rómom vychádzať v ústrety hľadiac na ich úbohé bytové podmienky a chabé materiálne a finančné zabezpečenie aj tým, že im sprostredkujú nové bývanie v tzv. sociálnych bytoch. Aj v tomto prípade ako v mnohých iných, Rómovia očakávajú, že im bude bývanie a mnohé služby poskytnuté zadarmo, pričom sú od nich vyžadované skôr symbolické platby. Istou formou finančnej pomoci je pre nich aj zapájanie do verejnoprospešných prác, ktorými si vylepšia finančnú situáciu, ale aj zveľadia svoje obce.

Vláda zakročila proti chudobe najmä zvýšením sociálnych dávok a zavedením sociálnych príspevkov pre deti v oblasti vzdelania (príspevok na školské pomôcky a stravovanie v školských jedálňach), aby mali nasledujúce generácie rómskej národnosti väčšiu perspektívu zamestnať sa na trhu práce. V niektorých prípadoch je táto stratégia vlády SR rómskymi skupinami neocenená. Rómovia sa na jednej strane sťažujú, že nemôžu dať dieťa študovať na strednú školu pre finančné problémy, no na druhej strane takéto kroky vlády neakceptujú a svoje deti podporujú v tom, aby nechodili do školy, nakoľko sú si vedomí tým, žeby im odišla významná pracovná sila (domáce práce a starostlivosť o mladších súrodencov). Keďže sú poberateľmi sociálnych dávok, ich dieťa

by malo štúdium, internát a stravu zadarmo, jedinými výdavkami by bola (dotovaná) doprava do školy. Deti postupne reprodujú správanie svojich rodičov, a tak sa problém s ich vzdelaním ťahá už celé roky.

Všetky kroky podstúpené zo strany vlády, mimovládnych orgánov, rôznych komunit, partnerov a nadácií sú úplne zbytočné, ak samotné rómske spoločenstvo nechce zmeniť svoj spôsob života a prispôbiť sa požiadavkám a pravidlám okolitej spoločnosti.

Zoznam použitej literatúry

1. KORIM, V. *Dejiny Rómov*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici , 2006, 116 s. ISBN 80-8083-226-9
2. KORIM, V. *Základné etapy dejín Rómov. Rómske etnikum - jeho špecifiká a vzdelávanie*. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta Univerzita Mateja Bela, 140 s.
3. JUROVÁ, A. *Vývoj rómskej problematiky na Slovensku po roku 1945*. Bratislava: Goldpress ,1993, 138s. ISBN-80-85584-07-7
4. JAMNICKÁ-ŠMERGLOVÁ, Z. *Dějiny našich cikánů*. Praha: Orbis, 1955, 108 s.
5. HORVÁTHOVÁ, E. *Cigáni na Slovensku*. Bratislava: SAV, 1964, 369s.
6. FRASER, A. [z anglického originálu preložila Marta Miklášáková] *Cikáni*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, 374s. ISBN 80-7106-212
7. LIÉGEOIS, J.P. *Rómovia, Cigáni, kočovníci*. Bratislava: Charis, 1995, 272s. ISBN 80-967380-4-6
8. MANN, A.B. *Vybrané kapitoly z dejín Rómov*. Učebné texty. Bratislava, 1995
9. MANN, A.B. *Neznámi Rómovia*. Bratislava: Ister Science Press, 1992, 207 s. ISBN 80-900486-2-5
10. NEČAS, C. *Rómové v České republice včera a dnes*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, 129s. ISBN 80-244-0497-4
11. KOREC, P.
12. COHN, W. *Cikáni*. Praha: SLON, 2009, 156s. ISBN 978-80-7419-008-7
13. VAŇO, B. *Demografická charakteristika rómskej populácie v SR*. Bratislava: INFOSTAT – Výskumné demografické centrum, 2001, 15s. ISBN 22-2001-A/5
14. GABAL, I. a kol.: *Etnické menšiny ve střední Evropě*. Praha:G plus G, 1999, 341 s. ISBN 80-86103-23-4
15. *Slovník spisovného jazyka českého*, Praha: Nakladatelství ČSAV,1989, 8 sv.
16. *Štatistický lexikón obcí Slovenskej republiky 2002*, ŠÚ SR, Bratislava: PERFEKT, 2003, 342s. ISBN 80-8046-228-3
17. ZUBRICKÝ, G. Segregácia rómskeho obyvateľstva vo vidieckych obciach Slovenska, In: *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae*. Geographica, Bratislava: UK ,1996, č. 41, s.113-121
18. KOTEKOVÁ, R.- ŠIMKOVÁ, E. - GECKOVÁ, A. *Psychológia rodiny*. Michalovce : PeGaS, 1998. 131 s.

19. KOZMOVÁ, G. Rómsky problém na Slovensku, In: *Slovenská politologická revue*, 2004, č. 4
20. PODOLÁK, P. *Národnostné menšiny v Slovenskej republike*. Martin: Matica slovenská, 1998, 91 s. ISBN 80-7090-506-9
21. RADIČOVÁ, I.: *Hic Sunt Romales*. Bratislava: Nadácia S.P.A.C.E. a Fulbrightova komisia v SR, 2001.
22. GERBERY, D.- LESAY, I.- ŠKOBLA, D. *Kniha o chudobe*. Priatelia Zeme-CEPA, 2007, 144s. ISBN 978-80-968918-9-4
23. VAŠEČKA, M.: *Rómovia*. In: KOLLÁR, M. – MESEŽNIKOV, G. (ed): *Slovensko 2001. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2001.
24. DŽAMBAZOVIČ, R. *Rómovia v Uhorsku koncom 19. storočia (Výsledky Súpisu Rómov z roku 1893)*. Bratislava: Katedra sociológie FF UK, 2001, Vol. 33 (No. 5: 491-506)
25. IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M. - MANÍKOVÁ, Z.: *Slovník cudzích slov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983, 944 s.
26. PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova*. Praha : ISV, 2001. 211 s. ISBN 80-85866-72-2
27. NOVAČEK, J. *Sociologický slovník*, Bratislava : Epoque ,1970, 698s.
28. ROUBÍČEK, V. *Úvod do demografie*. Praha: Codex Bohemia, 1997. 352 s. ISBN 80-85963-46-4
29. SCHEFFEL, D.– MUŠINKA, A. Rómska marginalita, In: *Zborník z medzinárodnej konferencie Zisťovanie marginality a integrácie medzi znevýhodnenými skupinami*, Prešov: Slovensko z 25. – 27. 9. 2003
30. Repčiak, T. (2002), RTA, *Rómska problematika v číslach - Základná štatistika okresu Spišská Nová Ves* [on line]. Spišská Nová Ves (RPA): [cit. 2010-04-16]. Dostupné na: <http://www.mecem.sk/rpa/?id=local&lang=slovak&show=14>
31. Geografický ústav (2009), Bratislava: SAV, [cit. 2010-04-04]. Dostupné na: <http://hnonline.sk/c1-39498590-kde-su-cesty-tam-su-aj-moznosti>
32. FILČÁK, R. (2004), *Chudoba a životné prostredie - prípad marginalizovaných rómskych osád*, Central European University (EN): [cit. 2010-04-16]. Dostupné na: <http://www.euractiv.sk/rovnost-sanci/analyza/chudoba-a-zivotne-prostredie---pripad-marginalizovanych-roms>
33. VLČKOVÁ, V. *Vzdelávanie Rómov v regiónoch SR*, [cit. 2010-04-16] Dostupné na: http://www.speednet.sk/users/cerco/zbornik/vsap2007/pdf/1_vlckova.pdf

34. GALLOVÁ- KRIGLEROVÁ, E. *Dost'! Dosta! Prekonaj predsudky – spoznaj Rómov!*, Bratislava: Ševt, a. s., ISBN: 978-80-8106-008-3 [cit. 2010-04-16] Dostupné na:http://www.radaeuropy.sk/swift_data/source/dokumenty/ikre/aktivity/Dosta!/Dosta.pdf
35. Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity (2005-2010) *Fakty o Rómoch*, [cit. 2010-05-17]
Dostupné na:<http://romovia.vlada.gov.sk/3548/fakty-o-romoch.php>
36. Původ názvů Rom – Cikán (informace pro učitele) [cit. 2010-05-17] Dostupné na:
<http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/b02romove/17.pdf>
37. Rómovia, pohnutá minulosť [cit. 2010-05-17] Dostupné na:
www.romaholocaust.sk/sk_kapitola_1.htm
38. RUPPELDOVÁ, S. (2008) "Egypt'ania“- História Cigánov v Európe, In: *Romano nevo ľil* [cit. 2010-05-15] Dostupné na:
<http://www.rnl.sk/modules.php?name=News&file=article&sid=13637>

Príloha 1

P.Č	Obce	Celkový počet obyvateľov obce v roku 1991	Počet Rómov v obci v 1991	Zastúpenie Rómov v obci v 1991 (%)	Celkový počet obyvateľov obce v roku 2001	Počet Rómov v obci v 2001	Zastúpenie Rómov v obci v 2001 (%)
1.	Arnutovce	432	121	27,9	549	160	29,14
2.	Betlanovce	525	65	12,38	629	55	8,74
3.	Bystrany	1934	1037	53,62	2523	222	8,8
4.	Chrast' nad Hornádom	684	45	6,58	727	31	4,26
5.	Danišovce	320	0	0	357	0	0
6.	Harichovce	1568	5	0,32	1679	0	0
7.	Hincovce	214	0	0	198	0	0
8.	Hnilčík	526	0	0	487	0	0
9.	Hnilec	583	9	1,54	545	20	3,67
10.	Hrabušice	1989	178	8,95	2173	348	16,01
11.	Iliašovce	930	62	6,67	962	85	8,84
12.	Jamník	998	0	0	1054	0	0
13.	Kaľava	409	49	11,98	423	2	0,47
14.	Kolinovce	512	0	0	583	27	4,63
15.	Krompachy	8252	572	6,93	8812	736	8,35
16.	Letanovce	1668	365	21,88	1933	397	20,54
17.	Lieskovany	228	0	0	239	0	0
18.	Markušovce	2698	1057	39,18	3243	122	3,76
19.	Matejovce nad Hornádom	459	39	8,5	464	40	8,62
20.	Mlynky	691	0	0	612	0	0
21.	Odorín	789	0	0	872	0	0
22.	Olcava	912	2	0,22	973	12	1,23
23.	Ofšavka	188	0	0	193	0	0
24.	Poráč	972	154	15,84	1036	247	23,84
25.	Rudňany	2824	745	26,38	3196	395	12,36
26.	Slatvina	286	0	0	294	0	0
27.	Slovinky	1800	19	1,06	1867	33	1,77
28.	Smižany	4973	686	13,79	7847	761	9,7
29.	Spišská Nová Ves	39218	949	2,42	39193	756	1,93
30.	Spišské Tomášovce	1224	71	5,8	1517	143	9,43
31.	Spišské Vluchy	3368	65	1,93	3518	53	1,51
32.	Spišský Hrušov	1183	0	0	1251	0	0
33.	Teplička	1048	41	3,91	1082	8	0,74
34.	Vítkovce	396	4	1,01	509	47	9,23
35.	Vojkovce	432	15	3,47	460	1	0,22
36.	Žehra	1126	311	27,62	1516	399	26,32

Zdroj: MOŠ ŠÚ SR

Autor: Michaela Beňadiková

Tabuľka: Percentuálne zastúpenie rómskej národnosti v jednotlivých obciach okresu Spišská Nová Ves

Príloha 2

Názov obce	Infraštruktúra v rómskych osídleniach						Poloha osídlenia
	Dostupnosť inžinierskych sietí				Verejné osvetlenie	Prístupová cesta	
	Vodovod	Kanalizácia	Elektrina	Plyn			
Arnutovce	áno	častočne	áno	áno	áno	iná	mimo obce
Betlanovce	nie	nie	áno	áno	áno	*	integrované/rozptýlené
Betlanovce	nie	nie	áno	nie	áno	asfaltová	mimo obce
Bystrany	áno	nie	áno	nie	áno	asfaltová	mimo obce
Bystrany	áno	nie	áno	áno	áno	*	integrované/rozptýlené
Hnilec	áno	nie	áno	nie	áno	*	integrované/rozptýlené
Hrabušice	áno	áno	áno	áno	áno	*	integrované/rozptýlené
Hrabušice	áno	nie	častočne	častočne	áno	asfaltová	na okraji
Chrasť nad Hornádom	áno	nie	áno	áno	áno	asfaltová	na okraji
Iliašovce	áno	nie	áno	častočne	áno	asfaltová	na okraji
Iliašovce	áno	nie	áno	častočne	áno	*	integrované/rozptýlené
Kaľava	nie	nie	áno	nie	áno	iná	mimo obce
Kolinovce	nie	nie	áno	áno	áno	*	na okraji
Kolinovce	nie	nie	áno	áno	áno	*	integrované/rozptýlené
Krompachy	áno	nie	áno	nie	áno	iná	na okraji
Krompachy	áno	áno	častočne	nie	nie	asfaltová	mimo obce
Krompachy	nie	nie	áno	nie	áno	iná	mimo obce
Krompachy	áno	nie	áno	nie	áno	iná	na okraji
Krompachy	áno	častočne	áno	áno	áno	*	integrované/rozptýlené
Letanovce	nie	nie	nie	nie	nie	asfaltová	mimo obce
Letanovce	nie	nie	áno	častočne	áno	*	integrované/rozptýlené
Markušovce	áno	nie	častočne	nie	áno	iná	mimo obce
Markušovce	nie	nie	áno	nie	áno	iná	na okraji
Markušovce	nie	nie	áno	nie	áno	iná	mimo obce
Olcava	áno	nie	áno	nie	áno	asfaltová	mimo obce
Poráč	áno	nie	áno	nie	áno	iná	na okraji
Rudňany	áno	áno	častočne	nie	áno	asfaltová	mimo obce
Rudňany	nie	nie	častočne	nie	nie	iná	mimo obce
Rudňany	áno	áno	áno	častočne	áno	*	integrované/koncentrované
Rudňany	áno	áno	áno	častočne	áno	*	integrované/rozptýlené
Rudňany	áno	častočne	častočne	nie	nie	iná	mimo obce
Rudňany	áno	áno	áno	nie	áno	asfaltová	mimo obce
Slovinky	áno	častočne	áno	častočne	áno	*	integrované/rozptýlené
Smižany	áno	áno	áno	častočne	áno	asfaltová	mimo obce
Spišská Nová Ves	áno	častočne	áno	nie	častočne	asfaltová	na okraji
Spišská Nová Ves	áno	áno	áno	áno	áno	*	integrované/rozptýlené
Spišské Tomášovce	áno	častočne	áno	častočne	áno	asfaltová	na okraji
Spišské Vlchy	nie	nie	áno	áno	áno	*	integrované/rozptýlené
Spišské Vlchy	nie	nie	áno	nie	áno	iná	mimo obce
Teplička nad Hornádom	áno	nie	áno	nie	áno	žiadna	na okraji
Vítkovce	áno	nie	áno	áno	áno	asfaltová	na okraji
Vojkovce	áno	nie	áno	áno	áno	*	integrované/koncentrované
Žehra	áno	nie	áno	častočne	áno	asfaltová	mimo obce
Žehra	áno	*	áno	nie	častočne	iná	mimo obce

*poznámka: informácia nebola zistená
zdroj: www.romovia.vlada.gov.sk

autor: Michaela Beňadiková

Príloha 3

Názov obce	Poloha osídlenia	Vysporiadanosť pozemkov	Celkový počet obydľí	Podiel legálnych obydľí	Počet Rómov pripadajúcich na jedno obydľie
Arnutovce	mimo obce	čiastočne vysporiadané	27	51,9	10,5
Betlanovce	integrované/rozptýlené	vysporiadané	1	100,0	5,0
Betlanovce	mimo obce	čiastočne vysporiadané	27	96,3	9,0
Bystrany	mimo obce	čiastočne vysporiadané	374	29,9	5,0
Bystrany	integrované/rozptýlené	vysporiadané	13	100,0	3,8
Hnilec	integrované/rozptýlené	čiastočne vysporiadané	6	100,0	6,2
Hrabušice	integrované/rozptýlené	vysporiadané	12	100,0	4,1
Hrabušice	na okraji	vysporiadané	140	78,6	5,5
Chrasť nad Hornádom	na okraji	nevysporiadané	20	0,0	12,0
Iliašovce	na okraji	vysporiadané	15	93,3	7,5
Iliašovce	integrované/rozptýlené	vysporiadané	3	100,0	12,0
Kaľava	mimo obce	vysporiadané	7	0,0	4,7
Kolinovce	na okraji	vysporiadané	9	100,0	6,0
Kolinovce	integrované/rozptýlené	vysporiadané	3	100,0	8,3
Kropachy	na okraji	čiastočne vysporiadané	25	100,0	5,0
Kropachy	mimo obce	vysporiadané	55	100,0	4,3
Kropachy	mimo obce	vysporiadané	44	79,5	6,5
Kropachy	na okraji	vysporiadané	67	100,0	4,9
Kropachy	integrované/rozptýlené	vysporiadané	47	100,0	6,1
Letanovce	mimo obce	vysporiadané	106	1,9	5,6
Letanovce	integrované/rozptýlené	vysporiadané	13	100,0	12,2
Markušovce	mimo obce	čiastočne vysporiadané	213	47,9	5,8
Markušovce	na okraji	čiastočne vysporiadané	32	62,5	6,6
Markušovce	mimo obce	čiastočne vysporiadané	8	12,5	10,0
Olcava	mimo obce	čiastočne vysporiadané	7	71,4	6,9
Poráč	na okraji	čiastočne vysporiadané	34	58,8	7,8
Rudňany	mimo obce	vysporiadané	31	100,0	6,4
Rudňany	mimo obce	nevysporiadané	78	9,0	6,2
Rudňany	integrované/koncentrované	vysporiadané	9	100,0	6,1
Rudňany	integrované/rozptýlené	vysporiadané	8	100,0	6,3
Rudňany	mimo obce	nevysporiadané	35	42,9	13,3
Rudňany	mimo obce	čiastočne vysporiadané	8	100,0	7,6
Slovinky	integrované/rozptýlené	vysporiadané	48	100,0	4,3
Smižany	mimo obce	čiastočne vysporiadané	353	99,4	5,9
Spišská Nová Ves	na okraji	vysporiadané	82	100,0	8,9
Spišská Nová Ves	integrované/rozptýlené	vysporiadané	*	*	*
Spišské Tomášovce	na okraji	vysporiadané	76	100,0	8,0
Spišské Vlchy	integrované/rozptýlené	vysporiadané	7	100,0	14,0
Spišské Vlchy	mimo obce	vysporiadané	11	100,0	8,5
Teplička nad Hornádom	na okraji	nevysporiadané	7	14,3	12,1
Vítkovce	na okraji	čiastočne vysporiadané	62	12,9	4,5
Vojkovce	integrované/koncentrované	čiastočne vysporiadané	4	75,0	10,5
Žehra	mimo obce	vysporiadané	*	*	*
Žehra	mimo obce	čiastočne vysporiadané	59	1,7	8,6

*poznámka: informácia nebola zistená

autor: Michaela Beňadiková

zdroj: www.romovia.vlada.gov.sk